

Forord

I denne rapporten vil det sosialfaglige arbeidet som gjøres i Tiltak For Unge Rusmisbrukere (TIUR-prosjektet) bli presentert. Formålet er å dokumentere det arbeidet som gjøres i TIUR slik at erfaringene kan være med på å danne kunnskap som er nyttig for det videre arbeidet med de mest belastede unge rusmisbrukerne. Dette gjelder både utforming av tjenester som er tilgjengelige for denne målgruppen og hvordan man metodisk kan forsøke å bidra med hjelp til ungdom i en slik utsatt situasjon.

Rapporten er basert på prosjektet ”Dokumentasjon av fagutvikling innen TIUR-prosjektet v/Stavne Gård”, med 1.amanuensis Inger Marii Tronvoll, ISH/NTNU som prosjektleder og Heidi Pedersen, Master i sosialt arbeid, som forskningsmedarbeider. Arbeidet er finansiert av flere aktører: Høgskole og universitets sosialkontor forsøket (HUSK) Midt-Norge, formelt organisert under AS Samfunnsforskning NTNU, og Midt-Norsk kompetansesenter for rusfaget. Disse aktørene har bevilgninger fra Sosial og helsedirektoratet og Arbeids- og velferdsdirektoratet. NTNU ved Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap har bidratt ved at prosjektleder har brukt av sin forskningstid, og Trondheim kommune har bidratt gjennom sine ansattes deltagelse i forskningsarbeidet.

Vi vil takke ungdommer, pårørende og samarbeidspartnere i TIUR som med sine historier og erfaringer har bidratt med god informasjon. Vi vil også takke Mona, Jannicke og Jon som raust har delt sine faglige erfaringer og tanker med oss, og sammen med Kjetil Røttereng og Per E. Johansen har bidratt med gode refleksjoner underveis. Takket være deres vilje til å samarbeide aktivt i forskningsprosessen, har vi fått en positiv erfaring med praksisnær forskning!

Trondheim, februar 2009

Heidi Pedersen
Forskningsmedarbeider

Inger Marii Tronvoll
1.amanuensis/Prosjektleder

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
Om at hjelpe	13
1. Rapportens tema og formål	15
1.1. Bakgrunn	15
1.2. Gjennomføring	16
1.3. Vurdering av forskningsmetoden	17
1.4 Rapportstruktur.....	19
2. Beskrivelse av TIUR prosjektet	21
2.1. Historikk.....	21
2.2. Organisering	21
2.3. Målgruppen – hvem er ungdommene TIUR jobber med?	22
2.4. Rammer og arbeidsmåte	23
2.5. Inntak.....	24
2.6. Å bygge en relasjon for samarbeid.....	24
2.7. Bruk av tvang	31
2.8. Boligtilbud.....	32
2.9. Forventninger og resultater	34
2.10. Å finne sin plass – TIURs forhold til hjelpesystemet	35
2.11. Et kritisk blikk på arbeidsmåten.....	35
3. Teoretisk utgangspunkt	37
3.1. Fagutvikling i TIUR-prosjektet sett i lys av sosialt arbeids teori.....	37
3.2. Teoretisk perspektiv: sosial konstruksjonisme.....	37
3.3. Fra klient til bruker.....	39
3.4. Hovedprisippene i LØFT	42
3.4.1. Vektlegging av psykisk sunnhet.....	42
3.4.2. Nyttiggjøring	42
3.4.3. Et ikke - teoretisk, ikke - normativt klientbestemt syn	43
3.4.4. Så enkelt som mulig	43
3.4.5. Forandring er uunngåelig	43
3.4.6. Orientering i mot nåtid og fremtid.	44
3.4.7. Samarbeid.....	44
3.4.8. Praktisk og formålstjenlig	44
3.5. Historien bak Wraparound	45
3.6. Ti prinsipper bak Wraparound – prosessen:.....	47
3.7. Wraparound prosessen	48
3.7.1. Fase 1.: Engasjement og teamforberedelse	48
3.7.2. Fase 2.: Planleggingsfasen	49
3.7.3. Fase 3.: Gjennomføringsfasen.....	49
3.7.4. Fase 4.: Overføringsfasen (Transition Phase)	50
4. Funn i datamaterialet.....	51
4.1. Deltakernes synspunkter:	51
4.2. Pårørendes synspunkter:.....	55
4.3. Samarbeidspartneres synspunkter:	61
5. Erfaringer i TIUR i lys av målsettingene	65
5.1. Å forhindre dødsfall	65
5.2. Utforming av hjelp i samarbeid med brukere og pårørende.....	66

5.3. Utprøving av arbeidsmetode (Wraparound).....	68
5.4. Etablering av tverrfaglig samarbeid i hjelpeapparatet.....	70
5.5. Sosialarbeider i TIUR.....	71
5.6. Kan TIURs måte å arbeide på innpasses i andre enheter i det ordinære hjelpeapparatet?	72
5.7. Konklusjon	73
Referanser.....	75

Sammendrag

Formålet med denne rapporten er å dokumentere det sosialfaglige arbeidet som gjøres i "Tiltak for unge rusmisbrukere" (TIUR) i Trondheim kommune. Målsettingene ved etableringen av prosjektet var å forhindre dødsfall blant de mest belastede, unge rusmisbrukerne i alderen 17-25 år, og å prøve ut ny arbeidsmodell og ny metodikk for å nå denne gruppen. Det skulle jobbes for et bedre tverretattlig samarbeid i hjelpeapparatet, og for å utvikle hjelpen i nært samarbeid med brukerne selv og deres pårørende.

I denne rapporten ser vi nærmere på hvordan de ansatte i TIUR har arbeidet og hvordan de har lyktes med å nå de målene som ble satt ved etableringen. Dette vurderes i lys av erfaringer fra ansatte, brukere, pårørende og samarbeidspartnere. Rapporten er basert på deltagende observasjon av TIURs arbeid og intervjuer av ansatte, deltakende ungdommer og deres pårørende og andre samarbeidspartnere for prosjektet. Vi har forsøkt å få til praksisnær forskning og etablerte en "refleksjonsgruppe" bestående av forskerne, de tre ansatte i TIUR, nestleder Kjetil Røttereng ved Stavne Gård og Per E. Johansen fra Utviklingstjenesten i Trondheim kommune. Disse har diskutert de fleste sider ved dokumentasjonsarbeidet fra planlegging til ferdig rapport.

Målsetting: Å forebygge og forhindre dødsfall

To av de 22 ungdommene som har deltatt i TIUR er døde, begge av overdose, men under forskjellige omstendigheter. Redselen for dødsfall på grunn av overdose oppleves som en nærliggende trussel både for ungdommer selv og nære pårørende. De ansatte oppleves som en buffer, noe som demper frykten. Den måten de jobber på har effekt ved at ansatte får kontakt med ungdommene og da er det mulig å følge med i det som skjer. Pårørende har erfart kontrastene til andre enheter i hjelpesystemet, og noen etterlyser avrusing og kollektivtilbud som jobber mer i tråd med TIURs prinsipper. Dette aktualiserer problemet med at denne gruppen unge, belastede rusbrukere, faktisk ikke har noe tilbud i det vanlige hjelpeapparatet som passer for dem. TIUR-prosjektet viser at det er mulig å skape hjelp også for denne gruppen.

Målsetting: etablering av tverrfaglig samarbeid i hjelpeapparatet

De ansatte har greid å etablere grupper rundt ungdommene, med kombinasjon av privat og offentlig nettverk. De greier å få jobbet fram tilbud til ungdommene når de er motivert for å gå inn i tiltak. Men selve hjelpeapparatet er neppe blitt mer integrert eller mer åpent og tilgjengelig for denne brukergruppen. Det er de

TIUR-ansatte som er drivkraften som får i gang og vedlikeholder det tverrfaglige samarbeidet. Det viser seg vanskelig å samhandle om disse brukerne uten at det etableres en tett relasjon med ungdommene, og at relasjonen benyttes til å få frem ungdommens ønsker og behov i samarbeid med andre parter.

Målsetting: utprøving av ny arbeidsmetode (Wraparound)

De ansatte har skolert og sertifisert seg i Wraparound og har hatt stor nytte av sitt internasjonale nettverk. De anvender metoden, og finner mange nyttige momenter der. Den faglige forankringen gir også holdepunkter for arbeidet, og motivasjon for å prøve ut nye ting. De tre ansatte jobber nært sammen, og finner tid til jevnlig refleksjoner rundt det som skjer og hvordan det kan knyttes til faglig metodikk. Metoden samsvarer godt med det de tidligere har lært gjennom LØFT og annen sosialfaglig teori og praksis de har ervervet seg. De har dratt nytte av sin samlede kunnskap om relasjonsarbeid med ungdom og foreldre, hvordan det offentlige hjelpeapparatet fungerer og hvilke kontaktpersoner de kan trekke med i nettverksarbeid omkring ungdommene. De jobber systematisk og anvender sin totale kompetanse.

Andre fagpersoner gir i intervju uttrykk for at brukergruppen kanskje har for stor problembelastning til at Wraparound kan utnyttes godt nok. Dette problematiseres også av de TIUR-ansatte. Metoden forutsetter at brukerne og deres familier skal være aktive partnere og foreta valg, men ungdom med rusproblemer viser seg å ha utfordringer knyttet til å ta gode valg for eget liv. Selv sier de ansatte at de ikke kan være bare koordinatorene, men at de må ha en mye mer aktivt oppfølgende hjelperolle. En annen forutsetning er at man skal bygge på ressurser i private nettverk og lokalsamfunn som kan bestå etter at hjelperne i det offentlige reduserer sin innsats. De ansatte har lyktes et stykke på vei, både med å involvere andre familiemedlemmer enn bare foreldre, og ved å engasjere huseiere til å samarbeide om forsterkede botilbud. En del av ungdommene tilhører imidlertid familier som over tid har hatt store belastninger, og hvor det er begrensede ressurser å aktivisere. Pårørende uttrykker stor tilfredshet over at deres ungdom får hjelp, at de selv inkluderes og får en mer forutsigbar tilværelse. Men det påpekes også at det er viktig at det offentlige fortsetter sin innsats.

Målsetting: Utforming av hjelp i samarbeid med brukere og pårørende

De TIUR-ansatte har lyktes svært godt med å etablere kontakt og komme i posisjon for å hjelpe ungdom i målgruppa. De har utnyttet det handlingsrommet de har fått av sin overordnede til å lage en fleksibel arbeidsordning som kan

tilpasses de behov ungdommene og deres pårørende har i ulike situasjoner. De ansatte er tilgjengelige på mobil hele døgnet, og arbeidet er i begrenset grad knyttet til de ansattes kontorplass. Ungdommene gir uttrykk for at det er positivt å bli kjent med de ansatte, og det vurderes som et viktig grunnlag for at de skal kunne få reell innflytelse på utformingen av hjelpen. De ansatte strekker seg langt for at ungdommene skal få prøve ut sine egne forslag til løsninger, og begrunner det med at det ligger mye læring i å prøve og feile. Noen pårørende og fagpersoner i andre enheter reiser spørsmål om de strekker seg for langt, kanskje burde de jobbet mer med å diskutere realismen i ungdommenes forslag slik at planene kunne justeres. Det ville øke mulighetene for å velge løsninger som lykkes, og det kan være mer oppbyggelig enn erfaringer med mislykkede forsøk. Også ansatte opplever frustrasjon over at det kan gå lang tid med lite fremskritt. Det kan være vanskelig å finne den rette balansen, og de ansatte forteller også om flere tilfeller hvor de har bidratt til å ta i bruk tvangsmulighetene i lovverket for å få ungdommer inn på nye spor.

De ansatte har lyktes godt med å etablere kontakt og samarbeid med pårørende. Deres opplegg for å dele informasjon innenfor rammene av taushetsplikten vurderes som et godt grep, det gjør at pårørende kan inkluderes i hjelpearbeidet uten at ungdommen sviktes og mister rettigheter. Dette krever en viss balansegang, men også ungdommene gir uttrykk for at det er greit å ha denne åpenheten, det sparer dem for strev med å tilsløre og skjule hvor vanskelig situasjonen deres faktisk er.

Hjelpen til ungdommene og samarbeidet med pårørende bidrar til å avlaste noen foreldre slik at de greier å fortsette i jobben sin. Dette vil ha samfunnsmessig betydning i tillegg til den betydning det har for den enkelte og deres familie.

Oppsummering av sentrale element for tilbud til TIURs målgruppe:

- det bør være god tilgjengelighet og en fleksibel organisering med rom for å drive oppsøkende virksomhet
- det må kunne gis individuelt tilpassede tilbud
- man må kunne bygge opp nære relasjoner som varer over tid
- det må legges vekt på å utforme hjelpen i samhandling med ungdom, familie, nettverk og instanser i og utenfor hjelpeapparatet

Om at hjælpe

”At man, naar det i sannhed skal lykkes en at føre mennsket hen til et bestemt sted, først og fremst maa passe paa at finde ham der, hvor han er og begynde der.

Dette er hemmeligheden i all hjælpe kunst.

Enhver der ikke kan det, han er selv i inbildning, naar ham mener at hjælpe en anden.

For sannhed at kunne hjælpe en anden, maa jeg forstaae mer end han – men dog vel først og fræmmest forstaae det han forstaaer.

Naar jeg ikke gjør det, saa hjælper min mereforstaaelse meg slet ikke.

Vil jeg aligevel gjøre min mereforstaaelse gjældende, saa er det fordi jeg er forfærdelig stolt, saa jeg i stedet for at gavne ham, egentlig vil beundres af ham.

Men al sand hjælp begynder med ydmygelse:

Hjelperen maa først ydmyge seg under den, han vil hjælpe, og herved forstaae, at det at hjælpe ikke er at være den herskesygeste, men den taalmodigste, at det at hjælpe er i vitterlighet til indtil videre at finde seg at have uret, og ikke forstaae, hva den andre forstaaer”.

Søren Kierkegaard: Bruddstykket af en ligefrem medelelse (1885)

1. Rapportens tema og formål

Denne rapporten vil dokumentere det sosialfaglige arbeidet som gjøres i ”Tiltak For Unge Rusmisbrukere” (TIUR) i Trondheim. TIUR er organisert som en avdeling ved det kommunale foretaket Stavne Gård KF. Rapporten er basert på erfaringer som de ansatte, deltakere og ulike samarbeidspartnere har gjort seg. Formålet er å dokumentere det arbeidet som gjøres i TIUR slik at erfaringene kan være med på å danne kunnskap som er nyttig for det videre arbeidet med unge rusmisbrukere. Dette gjelder både utforming av tjenester som er tilgjengelige for denne målgruppen og hvordan man arbeidsmetodisk kan forsøke å bidra med hjelp til ungdom i en slik utsatt situasjon. Dette arbeidet gjelder ikke bare ungdommene, men også deres nettverk som opplever belastningen med ungdommens rusmisbruk. TIUR har et litt annerledes blikk på sine brukere, og et sterkt fokus på å tilpasse tjenestetilbudet, og kan bidra med nyttige erfaringer for ulike felt av praktisk sosialt arbeid.

1.1. Bakgrunn

Senhøsten 2007 henvendte Trondheim kommune v/Utviklingstjenesten seg til Høgskole og universitetssosialkontor forsøket (HUSK) Midt-Norge med anmodning om hjelp til å evaluere arbeidet i TIUR-prosjektet. Det ble søkt om midler til å dokumentere fagutviklingen i prosjektet, og økonomisk støtte fra Midt-Norsk kompetansesenter for rusfaget og Høgskole og universitets sosialkontor forsøket (HUSK) har finansiert arbeidet. Arbeidet er organisert som et prosjekt i HUSK Midt-Norge. I tråd med HUSKs målsettinger har vi gjennomført forskningsarbeidet i nær kontakt med praksisfeltet og hatt jevnlige møter med ansatte i TIUR, nestleder Kjetil Røttereng ved Stavne Gård og Per E. Johansen fra Utviklingstjenesten, Trondheim kommune. Sammen har vi utgjort en forsknings- og refleksjonsgruppe som har drøftet hvilke problemstillinger som er mulige å belyse, hvordan vi kan få tilgang til datakilder, og i hvilken utstrekning våre forskningsmessige tolkninger og analyser gir mening når de presenteres for praksisfeltet. Vår innfallsvinkel er å få frem en grundig dokumentasjon av det sosialfaglige arbeidet som er utviklet i TIUR, og det kan best gjøres i et nært samarbeid med de som kjenner prosjektet godt. Dette er en form for praksisnær forskning. Nærheten til praksis gir et rikt datamateriale, hvor forskningskompetansen vår anvendes i behandling av data, som analyseres i lys av bred innsikt i sosialfaglig teori og praksis.

I dokumentasjonsarbeidet har vi tatt utgangspunkt i det som var målsettingene for TIUR- prosjektet:

- forhindre dødsfall blant de mest belastede, unge rusmisbrukerne i Trondheim
- utvikle tverretattlig samarbeid i hjelpeapparatet i Trondheim for denne gruppen, herunder å avdekke det som fungerer uhensiktsmessig for denne brukergruppen
- prøve ut ny arbeidsmodell og ny metodikk for å nå denne gruppen
- utvikle hjelpen i nært samarbeid med brukerne selv og deres pårørende

Vi har hatt sterkest fokus på det sosialfaglige arbeidet, som samsvarer med de to siste punktene ovenfor, men har også fått noe datamateriale som omhandler samarbeid i hjelpeapparatet. De ansatte i TIUR har en omtrentlig oversikt over dødsfall blant de som har vært brukere av tiltaket. Men det finnes ikke noen nøyaktige tall over hvor stor gruppen ”belastede, unge rusmisbrukere i Trondheim” er, så vi kan ikke vite hvor stor andel TIUR-deltakerne utgjør. Man kan finne ut hvor mange dødsfall det har vært i denne aldersgruppen, men ikke hvor mange som er rusrelatert. Når det gjelder målsettingen om å forhindre dødsfall, har vi derfor avgrenset vårt fokus til den gruppen som har vært brukere i TIUR.

1.2. Gjennomføring

Innsamlingen av data startet med samtaler med de tre ansatte i tiltaket i løpet av våren 2008 og en samtale med representant for Midt- Norsk kompetansesenter for rusfaget. Det fortsatte med intervjuer med til sammen 5 deltakere, 4 pårørende og 5 samarbeidspartnere i løpet av høsten 2008. Forskningen fanger opp erfaringer og refleksjoner både fra brukerne av tiltaket og fra de ansatte. Samtalene med ansatte dreide seg om deres arbeidsmåter og erfaringer fra samarbeidet med ungdom, pårørende og samarbeidspartnere. Forskningsmedarbeideren deltok også i arbeidsmiljøet for å få innsikt i arbeidsmetoden i TIUR. Dette la grunnlag for utarbeidelse av intervjuopplegg for ungdommer i prosjektet, foreldre eller andre familiemedlemmer av ungdommen i prosjektet, og andre i ungdommens private og offentlige nettverk. Vanligvis er det svært vanskelig å få tilgang til informanter blant pårørende og brukere som befinner seg i slike vanskelige livssituasjoner (jfr. Berg, Molden og Skjefstad 2008), men i dette arbeidet har det vært vanskeligst å få samarbeidspartnere innen det kommunale hjelpeapparatet til å finne tid for å gjennomføre intervju. Vi har imidlertid lyktes med å få frem et bredt datamateriale med informasjon fra brukere, pårørende, ansatte i TIUR og samarbeidspartnere ved 4 ulike instanser i hjelpeapparatet (Helse og velferd avd.

oppfølging i kommunen, kommunale boligtiltak, behandlingseenhet i rusomsorgen, og politiet).

I løpet av hele prosjektperioden har det vært gjennomført 6 møter i en refleksjonsgruppe hvor forskerne, de ansatte i TIUR samt nestleder Kjetil Røttereng og Per E. Johansen fra Utviklingstjenesten har deltatt. Disse møtene har gitt oss mulighet til å diskutere ulike tema som har kommet opp under prosjektarbeidet. Vi har diskutert hvilke problemstillinger som er aktuelle og hvordan vi kan få tilgang til informanter for å belyse problemstillingene. Diskusjonene har medført økt bevissthet rundt arbeidsmetodene som praktiseres. Dette har bidratt til å presisere beskrivelsene av arbeidsmåter, men også til at dette kan kvalitetssikres gjennom beskrivelser av hva som oppleves som nyttig eller godt hjelpearbeid fra ungdom, pårørende og samarbeidspartnere. Analytiske grep samt utkast til rapport er også drøftet i disse møtene.

Vårt forskningsopplegg er i henhold til regelverket meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), som i svarbrev datert 24.06.08 meddeler at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§31 og 33. Vi har bestrebet oss på å følge de gjeldende etiske retningslinjer for samfunnsvitenskapelig forskning når det gjelder innsamling og behandling av data og formidling av resultater. Det er vanskelig å anonymisere data, særlig fra de ansatte, når prosjektet er såpass spesielt og blir presentert med navn og sted, og vi har derfor valgt å ha en åpen dialog med de ansatte om forståelsen av deres informasjon underveis i hele forskningsprosessen. Vi har lagt vekt på å behandle informasjonen fra brukere, pårørende og samarbeidspartnere på en respektfull måte, og presentere empirien slik at viktige poeng synliggjøres uten at den enkelte kilde identifiseres.

1.3. Vurdering av forskningsmetoden

Nærheten til TIUR- prosjektet underveis i forskningsarbeidet har gitt rik informasjon om arbeidet som drives i tiltaket, og det har gitt oss enklere tilgang til informanter enn vi ellers ville hatt. Både vi og de ansatte har brukt tid på samarbeidet, men det har vært fruktbart fordi vi raskt har fått innsikt i hva prosjektet dreier seg om. Møtene i refleksjonsgruppen har bidratt til å drive arbeidet fremover, og til åpenhet om hva forskningen dreier seg om, hvor fokuset ligger, hvordan materialet kan tolkes og forstås, og hvor meningsfulle ulike tolkninger er for de partene som deltar. Refleksjonsgruppen har bestått av sosialarbeidere med et bredt spekter av praksiserfaringer fra ulike virksomheter, noe som har gitt god mulighet for å fokusere på dokumentasjon av kunnskap i handling. Dette kan bidra til å utvikle og styrke det sosialfaglige kunnskapsgrunnlaget.

Ideelt sett kunne det vært ønskelig å ha med representanter for brukere, pårørende og samarbeidspartnere i en slik refleksjonsgruppe. Dette ble praktisk vanskelig å få til, da det ville kreve mye mer tid og engasjement enn bare å finne tid til et intervju, og det viste seg krevende nok å få gjennomført intervjuene. Vi ville sannsynligvis bare fått med personer som representerte seg selv, og da burde vi hatt ganske mange for å få den bredden vi kunne ønske oss. En så stor gruppe ville være utfordrende å håndtere, men det kunne gitt innspill som stimulerte til å sette spørsmålsteget ved det sosialarbeidere gjerne tar for gitt fordi det oppleves som selvfølgelig eller naturlig. Nå ble vi avhengig av å få frem slike innspill i intervjuene, men vi har skjerpert vår bevissthet på det og mener vi har lyktes rimelig bra.

Fokus under intervjuingen har vært arbeidsform, holdninger til brukerne, involvering, alternativ til sanksjoner, hvilken betydning arbeidet har og for hvem etc. Intervjuene ble satt ganske åpne for å få tak i informantens refleksjoner omkring tilbudet i TIUR-prosjektet.

Deltakende observasjon gav et verdifullt supplement til intervjuet materialet. Å være en del av miljøet ble viktig, fordi de ansatte i TIUR jobber etter en filosofi om at de skal være tilstede når brukerne har behov for dem. Dette innebærer at brukerne kan ta kontakt når det oppstår en situasjon hvor de vil ha bistand. Det er en arbeidsform som gjør det vanskelig å forutsi presist når arbeidet med brukeren inntreffer. For å få innsikt i arbeidsmåten kreves det av denne grunn at man er tilstede når brukerne tar kontakt og arbeidet skjer.

Svakheten med denne tilnærmingen er at det kunne bli vanskelig for informantene å skille forskeren fra de ansatte i TIUR. Å være en del av miljøet gjør at man kan bli assosiert som en del av arbeidsstokken etter en tid, og brukerne oppfører seg slik det er forventet ut i fra det (Malterud 2003). Dette kan ha påvirket noen av svarene informantene gav, da de for eksempel kunne oppleve det vanskelig å skulle si noe negativt om TIUR til en person som de oppfatter i nær relasjon til de ansatte.

Det å være en del av det arbeidsmiljøet en forsker på kan gjøre det vanskelig å stille med et distansert og objektivt syn på det arbeidet som gjøres. Det er allment anerkjent at ingen forskning er nøytral i betydningen verdifri, og at det er viktigere å være bevisst på hvilket ståsted man har som forsker enn å tro at man kan være totalt objektiv. Men hvis man er for nær forskningsfeltet for lenge, kan man ta ting for gitt og "glemme" å stille spørsmål ved det som fremstår som selvsagt. Perioden med deltagende observasjon ble derfor avsluttet før hovedarbeidet med å analysere materialet begynte. Den forskningsmessige distansen ligger også i å ha et tydelig teoretisk grunnlag å analysere materialet i

forhold til. Vi anser sosialfaglig teori som klart relevant, og da var det nyttig å få en grundig beskrivelse av arbeidet og refleksjoner rundt det arbeidet som gjøres. Ved å observere og diskutere arbeidsformen med de ansatte, brukere og samarbeidspartnere kom det frem nye sammenhenger.

1.4 Rapportstruktur

I kapittel 2 gis et tilbakeblikk på årsaken til at TIUR ble etablert og en beskrivelse av målgruppen for prosjektet. Det gis også en beskrivelse av arbeidsmåten i TIUR sett ut i fra de ansattes perspektiv og plasseringen av tiltaket innenfor det ordinære hjelpeapparatet. I kapittel 3 presenteres det teoretiske utgangspunktet for arbeidet i TIUR med hovedvekt på LØFT og Wraparound og hvordan dette kan plasseres inn i teori om sosialt arbeid forøvrig. Det vil bli gitt eksempler på hvordan disse teoretiske utgangspunktene blir anvendt i det daglige arbeidet i prosjektet. I kapittel 4 presenteres funn i datamaterialet etter observasjon i TIUR og fra intervju av deltakere, samarbeidspartnere og de pårørende. Disse funnene er med på å danne grunnlag for diskusjonsdelen i kapittel 5. Her vil funnene i datamaterialet bli diskutert i lys av målsettingene for TIUR - prosjektet.

2. Beskrivelse av TIUR prosjektet

2.1. Historikk

I Trondheim kommune ble TIUR startet på grunnlag av et behov som ble meldt fra flere hold i kommunen. Ansatte i ulike deler av hjelpeapparatet så at det ikke var noen tilbud som passet målgruppen. Disse ungdommene klarte ikke å nyttiggjøre seg det eksisterende hjelpeapparatet. Ansatte ved sosialtjenesten meldte en bekymring til Rådmannen v/Harald Solbu. Det samme gjorde Stavne Gård som primært er et arbeidstreningstiltak for mennesker med sammensatte psykososiale problemer. Mange av ungdommene Stavne jobbet med måtte skrives ut av tiltaket grunnet omfattende rusing. Ved utskrivning ble det meldt bekymring til kommunen, men i realiteten ble de skrevet ut til ingenting da de i liten grad benyttet det offentlige hjelpeapparatet.

Det var knyttet stor bekymring til disse ungdommene, og ansatte på Stavne Gård hadde i 2002 satt opp en liste over ungdom de hadde skrevet ut som de var svært bekymret for. To år senere var et betydelig antall av disse ungdommene døde. At ungdommene ikke ble fanget opp av det ordinære hjelpeapparatet forteller at de ordinære tiltakene ikke fungerer godt nok for denne gruppen.

På bakgrunn av dette ble det satt sammen en arbeidsgruppe bestående av Stavne Gård, Granskogen, Ungdomsbasen, Midt Norsk Kompetansesenter for rusfaget og representanter fra sosialtjenesten. Denne arbeidsgruppen møttes jevnlig over flere år. De fikk tilskudd fra kommunen og arrangerte et arbeidsseminar med flere parter som arbeider med rusbelastet ungdom. Arbeidsseminaret munnet ut i en søknad til Sosial- og helsedirektoratet som innvilget penger til et forprosjekt. Dette var et samarbeidsprosjekt mellom Stavne Gård og Helse- og velferdstjenesten, Oppfølging Midtbyen. Administreringen av prosjektet ble lagt til Stavne Gård på oppdrag fra Rådmannen. Høsten 2005 ble det rekruttert fem ungdommer etter henvisning fra politi, Stavne Gård, Ungdomsbasen og Helse- og velferdstjenesten. Det ble søkt om videre prosjektmidler og Sosial- og helsedirektoratet gikk inn med støtte til tre års drift.

2.2. Organisering

TIUR er organisert som en avdeling under Stavne Gård KF. De er underlagt ledelsen ved Stavne, men har fått frihet til selv å utforme sine arbeidsdager innenfor det tidsrom en normal arbeidsuke utgjør. Tilliten fra ledelsen har gjort det mulig å prøve seg fram til en fleksibel arbeidsform som tilpasses brukernes individuelle behov. De kan ta beslutninger om aktiviteter etc. og gjennomføre

dem raskt uten å måtte vente på vedtak. Siden Trondheim kommune har bevilget et beløp som Stavne disponerer til dekning av utgifter for deltakende ungdommer, kan de raskt få i gang aktiviteter. Den tilliten de opplever fra ledernivået, gjør at de kan konsentrere sin energi om arbeidet med ungdommene.

De ansatte mener også at både det å få lov til å jobbe som de gjør og å være trygg på sin kompetanse er viktig for å kunne jobbe på denne måten. De har en arbeidssituasjon hvor de står veldig fritt til å bestemme selv i forhold til sin arbeidshverdag. Dette gjelder når de møter opp, hvor de befinner seg, bruk av ulike tiltak osv. De har frihet fra ledelsen til å tenke utenom den etablerte og tradisjonelle virksomheten. Ingen ser kritisk på timelisten og ledelsen stoler på fagligheten deres. Dette er også utfordrende fordi det legger mer ansvar på dem selv som sosialarbeidere. At dette ikke oppleves som en belastning forklarer de med at de stoler på å ha med seg ledelsen selv om de også skulle feile. Det har vært tilfeller hvor dette har skjedd, og det har da først blitt tatt opp mellom ledelsen og dem. De har alltid hatt med seg ledelsens støtte selv om de har måttet innrømme noen feiltrinn underveis, og det betegnes som viktig for å kunne jobbe så selvstendig som de gjør.

2.3. Målgruppen – hvem er ungdommene TIUR jobber med?

I søknadene om prosjektmidler¹ er målgruppen beskrevet slik: *”TIUR-prosjektet er opprettet for å fange opp unge rusmisbrukere i Trondheim i alderen 17-25 år som viser liten interesse, motivasjon eller evne til å komme ut av sitt rusmisbruk. Forutsetning for å bli tatt inn i prosjektet er at det er prøvd ulike tiltak fra det eksisterende hjelpeapparat, som for eksempel barnevern, PP-tjenesten, Barne- og ungdomspsykiatrien, sosialtjenesten etc., uten at en har lyktes å komme i posisjon overfor ungdommen eller skape endring. Rusmisbruket skal være av et omfang hvor en frykter for liv og helse.”* Dette innebærer at alle ungdommene som henvises til TIUR har erfaring med hjelpeapparatet, men alle har en negativ erfaring i den forstand at de ikke har fått hjelp som i tilstrekkelig grad har bidratt til å endre livssituasjonen deres til det bedre.

¹ Søknadene om prosjektmidler (2007 og 2008) utformet av Kjetil Røttereng.

Prosjektet har hittil arbeidet med 22 ungdommer som selvsagt er forskjellige som individer, men ut fra et samlet datamateriale kan vi påpeke noen trekk som bidrar til å konkretisere hvilke belastninger ungdommene har med seg inn i TIUR - arbeidet:

- Alle brukerne har erfaring med hjelpapparatet, og siden det er en forutsetning for å bli henvist til TIUR at hjelpen ikke har lyktes, kan man gå ut i fra at deltakerne har negative erfaringer med tidligere tiltak.
- Halvparten av ungdommene har vært klienter i barnevernet, noe som forteller oss at de har opplevd langvarige problemer i sine nærmeste omgivelser. Alle har brutte familierelasjoner.
- De fleste har hatt problemer i skolen og ingen har greid å gjennomføre utdanning utover ungdomsskolen. Noen av dem har fått konstatert dysleksi.
- En tredjedel har fått diagnosen ADHD, noen så sent som etter at de ble deltakere i TIUR. Noen har diagnoser relatert til psykiske vansker, som personlighetsforstyrrelser, borderline, angst.
- De fleste startet tidlig med å ruse seg, allerede som 13-14 åringer, og hadde vansker med å delta i de vanlige sosiale aktivitetene blant ungdom i deres nærmiljø. Mange har vært involvert i kriminelle handlinger.
- Situasjonen deres da de startet i prosjektet var preget av at de ruset seg daglig, de hadde dårlig økonomi, liten eller ingen oppfølging fra det offentlige hjelpeapparatet, manglet bolig eller sto i fare for å miste egen bolig. De hadde lite struktur på hverdagen som medførte at de hadde store vansker med å møte til faste avtaler. De manglet rusfrie venner og hadde et slitent privat nettverk.
- De fleste guttene men også noen av jentene er spenningsøkere med element av risikoadferd i hverdagen.

Selv om de ansatte i TIUR har et gjennomført fokus på ressurser og styrker i sitt arbeid med ungdommene, blir vår dokumentasjon av denne måten å arbeide på, ufullstendig uten at arbeidsmåten også ses i lys av hvilke utfordringer de må forholde seg til i sitt møte med ungdommene.

2.4. Rammer og arbeidsmåte

Det er tre ansatte som jobber med 15 ungdommer i TIUR høsten 2008. Til sammen 7 ungdommer er skrevet ut av tiltaket siden de startet, slik at totalt 22 ungdommer har deltatt i prosjektet. Det arbeidsmetodiske utgangspunkt er Wraparound og LØFT (Løsningsfokusert tilnærming). De ansatte jobber i nær kontakt med ungdommene, hjelper dem med praktiske ting og legger vekt på

gjøre ungdommene i stand til å nyttiggjøre seg eksisterende hjelpetilbud. De bidrar til at ungdommen blir hørt og får reell medbestemmelse, og de koordinerer den bistanden ungdommen trenger for å nå sine mål. En funksjon de ansatte får, er å være kontaktpersoner for privat og offentlig nettverk. Arbeidsmåten handler i stor grad om å hjelpe ungdommene med praktisk håndtering av hverdagslige problemstillinger knyttet til bolig, nettverk, fritidsaktiviteter, rutiner, etc. De ansatte har som målsetting å være tilgjengelig hele døgnet. Det er et viktig poeng at de er tilgjengelige når brukerne har behov for det, fordi flere av ungdommene er i en slik situasjon at de ikke holder styr på tid og sted og ikke alltid kan uttrykke klart hva som er deres personlige behov. De kan være for belastede av rusen til det.

2.5. Inntak

Ungdommene blir som regel henviste til TIUR fra andre deler av tjenesteapparatet, når det viser seg at de ikke greier å benytte seg av det eksisterende tilbudet for denne målgruppen. Dette kan være Oppfølgingstjenesten, Barne- og familietjenesten, Ungdomsbasen, Politiet, Helse- og overdoseteamet eller Stavne. Da er det ofte ungdommens kontaktperson der som tar kontakt med TIUR for å diskutere muligheten for å få tiltak gjennom dem. Det kan også være familien til ungdommen som tar direkte kontakt. Det er ikke noen helt klare retningslinjer for inntak, annet enn at ungdommen må ha et uttalt rusproblem og at de ikke greier å benytte seg av andre tilbud. Dette skyldes ofte at de er vanskelige å få tak i eller at de ikke møter opp til avtaler. Inntaket skjer ut i fra en beskrivelse av ungdommens problematikk, for å se om det er utfordringer på områder som TIUR står i en bedre stilling til å jobbe med. De ansatte i Tiur vil møte ungdommene og diskutere direkte med han eller henne om TIUR er et egnet tiltak, før de sammen tar avgjørelsen om deltakelse eller ikke.

2.6. Å bygge en relasjon for samarbeid

Det er en utfordring for både ungdom og ansatte å komme i posisjon for å kunne etablere samarbeid. De ansatte jobber med ungdommens konkrete ønsker og behov i hverdagen og indirekte med rusingen. De beskriver det arbeidet de gjør som ”ubyråkratisk”. Dette innebærer at de ikke fatter vedtak, de gir individuell behandling ut i fra den enkelte ungdoms behov, de jobber ikke ut i fra en vilkårstenkning for å kunne gi hjelp og de møtes heller på ungdommenes arena enn på eget kontor. Med 15 brukere fordelt på tre ansatte kan de gi hver enkelt tett oppfølging, og dette gir dem mulighet til å være tilstede på det de omtaler som ”det gode tidspunktet” når brukeren er klar for endring. Rita Eriksen omtaler dette i sin doktoravhandling. Hun kaller dette ”kraftvendepunkt” fordi brukernes

motivasjon for å bedre sin situasjon utløser energi. Dette øker sjansen for at hjelp kan få positiv effekt, så sant hjelpen styrker brukernes egen innsats for endring (Eriksen, 2007). TIUR arbeider ressurs- og løsningsfokuseret og forteller at de opplever at det eksisterer andre forventninger til dem enn til det øvrige hjelpeapparatet. De legger spesielt vekt på at de ikke har en kontrollerende rolle fordi de ikke har strenge saksbehandlingsregler og vilkår for å gi ytelse. Når de unngår slike barrierer er det lettere for dem å få tilgang til et nyansert og mer fullstendig bilde av brukerens problemstilling.

De ansatte forteller at en viktig del av deres arbeid er å skape en relasjon med ungdommene og deres familier, siden dette er et nødvendig grunnlag for å arbeide med endring. I møte med ungdommene bruker de aktivt ungdommens arena for å bygge ned avstanden som ofte oppstår i en bruker – hjelper relasjon. De møter ungdommene på deres arena for å tydeliggjøre at det er to, om ikke likestilte så likeverdige personer som møtes, to mennesker som skal forsøke å nå inn til hverandres forståelse av det de har erfart eller erfarer sammen. De ansatte legger vekt på at de skal utfordre seg selv til å stille i de situasjoner hvor ungdommen er i en noenlunde like sterk posisjon som dem selv. De omtaler dette som utfordrende, men vesentlig for å etablere en relasjon med ungdommen som er basert på gjensidighet. De gir klart uttrykk for at det ikke er mulig å skape en gjensidig relasjon i de møter hvor sosialarbeideren har en markert forskjellig og distansert posisjon til brukeren. De relaterer disse møtene til at det ikke bare er personer som møtes i verbal forstand, men at det handler om at man møter hverandre gjennom personlig, fysisk tilstedeværelse. Dette kan illustreres ved følgende eksempel²:

Rulleskøyter som relasjonsbygger

Denne historien handler om en av ungdommene som TIUR opplevde vanskelig å forholde seg til når de prøvde å samarbeide om kartlegging og planlegging. Sosialarbeideren prøvde på ulike måter å få til å kommunisere om disse temaene, uten å lykkes. Etter flere mislykkede forsøk, ble ungdommen spurt om hva som forårsaket den merkelige adferden og utageringen i disse møtene. Hun greide da å gi uttrykk for at hun i slike situasjoner følte seg liten og hjelpesløs, og sosialarbeideren opplevde hun som stor og mektig. Hun opplevde at det de snakket om var noe som sosialarbeideren hadde mye mer peiling på enn henne, selv om det var hennes egen situasjon de snakket om. Hun fikk da tilbud om full bestemmelsesrett til hvilke rammer slike samtaler skulle ha. Hun bestemte at det skulle være på en arena hvor sosialarbeideren ikke mestret aktivitetene bedre enn henne. Valget falt på rulleskøyter, som ungdommen behersket svært godt.

² Eksemplene i teksten er de ansattes fortellinger som de har skrevet ned for å illustrere sin arbeidsmåte.

Tur på rulleskøyter ble det. Her ble maktforholdet snudd på hodet.

Sosialarbeideren ble en klønete rulleskøyte debutant, og selv om hun etter beste evne forsøkte å komme seg rundt løypa, var behovet for hjelp fra ungdommen stort. Slik fikk ungdommen vist frem mange sterke sider: ferdigheter, raskhet, evne til å se andres behov, veiledningspotensialet, motiveringstalenter, styrke og klokskap.

Der var arenaen og rommet skapt for å kunne gi ungdommen konkret og spesifikke tilbakemelding på hennes ferdigheter og ressurser og å linke disse til andre livsområder. Turen på rulleskøyter ble et uvurderlig kartleggingsverktøy. Samtidig var det skapt en situasjon som gjorde det mulig for ungdommen å snakke om de vanskelige ting.

Ved sitt muntlige språk, sitt kroppsspråk eller plassering fysisk i rommet kan sosialarbeideren vise avstand eller nærhet til brukeren. Ved å utføre aktiviteter i lag med brukerne gis det større mulighet for å være tilstede med hele sin person. Dette opplever de som en forutsetning for å skape relasjon til ungdommen. Når de møtes i tale og i handling uttrykker de selv og ungdommene seg mer med hele sin person og blir dermed kjent med hverandre på en mer inngående måte. Man snakker ikke bare om seg selv, det gir rom for å observere hverandres særtrekk, styrker og svakheter, og man lærer seg å samhandle med hverandre. Dermed ligger det helt andre forutsetninger til grunn for å etablere et samarbeid. De ansatte beskriver det som lettere å finne sterke sider i handlinger enn i ord. Ressursene de ansatte ser i samhandlingen med ungdommen bruker de i prosessen i Wraparound (punkt 3.7. s. 48). De viser også at de stiller svakere enn ungdommen i enkelte tilfeller og lar da ungdommen vise sin styrke. Denne historien illustrerer ungdommens styrke i møtet:

Tur til Vassfjellet.

En av guttene ønsket å stå på slalåm, da dette var noe han hadde gjort ofte før han ble avhengig av rusmidler. Gutten hadde et ønske og behov for å vise frem egne ferdigheter som var sentrale før han ble rusmiddelavhengig. Det ble bestemt at de skulle ta en tur i Vassfjellet. Som kartleggingssamtale er bilturer unikt. Auto-terapi. Straks de kom inn i bilen, gikk samtalen mye lettere. Det å slippe å se sosialarbeideren i øynene og trykke på alle knappene i bilen gjorde situasjonen mer ufarlig. Da de kom i bakken ble en av hovedoppgavene hans å hjelpe sosialarbeideren på T-kroken. Dette fordi sosialarbeideren har leddgikt og derfor har vondt i hendene. Han fikk dermed vite noe om sosialarbeideren som man vanligvis ikke deler. Det å kunne snakke om slike ting er også viktig i en bli kjent fase. Sosialarbeideren

vil da identifiseres som et helt menneske, og ikke noe som "står i skapet" etter arbeidstid... Det ble mange heisturer og de ble godt kjent. Gjennom hans rolle som hjelper i skibakken, fikk sosialarbeideren kartlagt en hel del styrker og ressurser som kan videreføres til andre livssituasjoner. Han fikk vist sosialarbeideren en helt annen side av seg selv. Det å mestre, være den som er ekspert og som styrer aktiviteten, gir økt selvfølelse.

De forteller videre at de fleste av disse ungdommene har vansker med å konsentrere seg. Det som kan gjøres levende i handlinger eller visualiseres i samspillet mellom dem og ungdommen blir derfor viktig. Derfor bruker de rollespill, tegninger, modeller og livsområdekort³ under kartleggingen og planleggingen i møte med disse ungdommene.

Ettersom deres arbeidsmåte ikke er preget av institusjonelle krav og forventninger til brukeren blir utgangspunktet en tjeneste som i større grad retter seg etter brukerens behov, utgangspunkt, forståelse av tilværelsen, og ønsker i fremtiden. De ansatte forteller at flere av de unge rusmisbrukerne som deltar i prosjektet, ikke selv opplever at rusen først og fremst er et problem de vil kvitte seg med. De har et sammensatt forhold til rusbruken sin. Dette vil si at rusen ofte kan være et bindeledd inn i et miljø hvor de har sine venner og bekjente og hvor de får tilfredstilt mange sosiale behov. De kan ha vokst opp i et rusmiljø og dermed ikke være bevisst en rusfri tilværelse, eller de kan bruke rus som selvmedisinering, osv. I andre deler av hjelpeapparatet blir rusproblematikken angrepet mer direkte, og dermed mister sosialarbeiderne mulighet til å få innblikk i brukernes forståelse av sin situasjon. Da mister de også en viktig del av grunnlaget for å utvikle et samarbeid på brukerens premisser. Det blir vanskelig for ungdommene å snakke om sine erfaringer tilknyttet sin tilværelse med rus, også de erfaringer som oppleves traumatiske. Selv om sosialarbeideren ikke gir tydelige uttrykk for sin forventning om at rusen skal kuttes ut, vil forventningen ligge som et systemkrav og legge føringer for hva som er akseptable tema for ungdom å ta opp med hjelperne.

Når ungdommene kommer til sitt første møte med TIUR-ansatte, har de forventninger og ideer om hva sosialarbeidere skal si og mene og tro. Da er det en fordel at de ansatte ikke jobber slik som ungdommene forventer. Kjernen i arbeidet deres er å streve etter å lytte, ikke forsøke å fikse det de selv har definert som et problem ungdommene sliter med. De bruker ikke sanksjoner eller negative konsekvenser annet enn det som ungdommene måtte erfare selv som resultat av sin adferd, selv om de ansatte formidler forventninger om aktiv deltakelse fra ungdommene. Det gjør at ungdommene også kan snakke om

³ Kort med tema som omfatter livsområder som psykisk helse, fysisk helse, bolig, rus, skolearbeid, kriminalitet, økonomi, fritid/hobby, nettverk, sikkerhet i forhold til liv og helse eller et kort hvor det står: annet. Dette markerer at det kan tas opp andre tema ungdommen opplever sentrale.

rusen. Det kan være hvorfor de ruser seg, hvordan rusen fungerer, at det eksisterer redsel rundt rus, traumer, at de er redd for hva rusen kan medføre i form av død, skader og forandringer i hodet. De kan dele slike tanker og erfaringer med sin kontaktperson. Det hender også at de reflekterer rundt erfaringer og problemstillinger knyttet til penger og stoff. Det er ikke mange i hjelpeapparatet de kan dele slike erfaringer med.

I TIUR får ungdommene si hva de selv ønsker for tilværelsen, og de blir sett og hørt som den de er. De ansatte tilstreber likevel å få til et samarbeid innen rammer som ungdommene greier å holde seg innenfor. Dette ser de også som et ledd i ansvarliggjøring. Når ungdommene blir møtt slik at de kan legge planer selv, er det med på å ansvarliggjøre dem. Et eksempel er at en av ungdommene som leverer urinprøver, gjør det etter eget valg og for sin egen del uten at TIUR har pålagt det. De ansatte går langt i å følge deres ønsker og planer, og lar dem heller 'gå på trynet' noen ganger i stedet for å si hva de selv mener er riktig eller galt. De ansatte har tro på at man lærer best av egne feil, og at systemet må gi mulighet for å feile. Deres erfaring viser at slike "feiltrinn" har ført til mer innsikt i egen situasjon, refleksjon og en mer aktiv innsats fra ungdommen for endring i ettertid.

De ansatte forteller også at en vesentlig del av jobben består i å forstå ungdommens og familiens referanseramme. Selv om opplevelser i familien kan være blant de vanskelige erfaringene i livet, er det ansattes erfaring at ungdom velger å ha kontakt med familien sin, og det er derfor viktig for de ansatte i TIUR å ta utgangspunkt i kulturen i de ulike familiene når de jobber med ungdommene. De anser familien som ekspert på sine ting. De forsøker derfor å lære hvordan beslutninger og kriseløsning foregår i den enkelte familie og jobbe ut i fra dette. De sier at det å ha fokus på dette gjør at de får mer respekt for at folk løser problemer forskjellig. Dette gjør dem mindre dømmende og mer åpne for å forstå. De kan også gjøre tilpasninger i arbeidet ut i fra den enkeltes forståelse av sitt problem og sine behov. Å ta tak i det som sosialarbeideren mener er feil, kan gjøre det vanskelig få frem hva familien opplever som problematisk. Dette krever en form for balansegang, og enkelte ting oppleves som så ekstreme at de ansatte må gripe fatt i det med en gang. Men de mener mye går an å diskutere med nysgjerrighet heller enn fordømmelse. Det kan være en bedre måte for å få til refleksjon og endring. Det er også i tråd med deres verdimeslige grunnlag da de ønsker å ha en ressurs- og løsningsorientering i arbeidet. De beskriver en erfaring som kan illustrere utfordringene med kulturforståelse:

Familiekultur.

De fleste er enig i at kulturforståelse er viktig når man jobber med fremmedkulturelle. Sosialarbeiderne i TIUR prosjektet har imidlertid erfart at kultur har lite med hudfarge og nasjonalitet å gjøre. Det er vel så viktig å utforske etnisk norske familier sine kulturer. En av utfordringene her er at man stiller med en forforståelse av hvordan familien fungerer, ut fra egen kultur.

Hver familie har sin kultur og denne må utforskes. Det kan handle om hvordan beslutninger tas, hvordan man håndterer kriser, holdninger til rusmidler, feiring av høytider, trosretning, bruk av medikamenter/rusmidler etc. Man må finne ut hvilke verdier som er rådende og ikke minst hvilke styrker familien har.

For en ungdom var den religiøse troen svært viktig. For den jenta var det avgjørende at vi la til rette så hun fikk dra på ulike aktiviteter knyttet til menigheten. Det måtte aksepteres som minst like viktig som andre aktiviteter/tiltak i hverdagen.

En ung mann i prosjektet hadde en religiøs familiebakgrunn som gjorde det spesielt vanskelig for han å være rusmisbruker. De valg han hadde tatt og de konsekvenser det hadde gitt, var i hans familiekultur utilgivelig. For han ville det være slik at selv om han sluttet å ruse seg ville ikke det forandre på familiens syn på han. Dette var vanskelig for han, særlig i forhold til selvbilde og motivasjon for endring.

En ungdom hadde tre familier hun gikk ut og inn hos. Disse familiene var svært ulike, sett ut fra et familiekulturelt perspektiv. Jenta tilpasset seg disse kulturene, avhengig av hvilken familie hun var sammen med. Hun endret verdier, normer og adferd i forhold til hvem hun var sammen med, og det var store utfordringer for sosialarbeideren å følge de stadige endringene hennes. Innblikk i de ulike familiekulturene gir økt forståelse for adferden, og det blir lettere å gi riktig bistand.

De ansatte forteller at ungdommene ofte savner å gjøre normale ting, og at det å gjøre normale hverdagslige ting sammen leder til masse kunnskap. Det samme gjelder i samhandlingen med foreldrene. I møtet med systemet har foreldrene ofte blitt tvunget til å gi elendighetsbeskrivelser av sin og sitt barns situasjon for å få hjelp, og manglende fokus på positive erfaringer medfører at de mangler selvtillit. I møte med foreldrene spør de ansatte i TIUR om hvordan barna var før de startet med å ruse seg og hva barna er flinke til. Slik får de frem en positiv beskrivelse som i sin tur er med på å gi ungdommen og familien selvtilliten tilbake. De ansatte er også ute etter å finne ut hva familien gjør når de har det

som best og å styrke de suksesser familien kan oppleve når problemene ikke er så fremtredende. Dermed blir det lettere for familien å se etter løsninger og hva de kan klare å gjøre for at ungdommene skal kunne nå målsettingene sine.

De ansatte i Tiur forsøker å kanalisere eller samle ressurser ved å samle familie, venner og andre aktører i brukernes nettverk for å legge en plan for arbeidet rundt brukeren og hans/hennes ønsker og aktiviteter. De starter samarbeidet med å fortelle om Wraparound og tenkningen bak denne modellen. De kartlegger nettverk, forsøker å finne ut hvem som er viktige for at ungdommen skal få til det de har lyst til, og danner det de kaller en ressursgruppe rundt ungdommen. De leter også frem andre mennesker i nærmiljøet og i offentlige instanser for å få i stand aktiviteter til brukerne. Denne gruppen av mennesker i nettverket kalles ungdommens ressursgruppe. Her tildeles roller eller ansvarsområder som de ulike personer skal ta ansvar for rundt den bestemte brukeren. Dette arbeidet er i tråd med Wraparound – modellen, men i TIUR jobbes det tettere med brukeren enn det Wraparound – modellen tilsier. I modellen er kontaktpersonens hovedfunksjon å være koordinator for de ulike aktørene rundt brukeren.

Sammen med ungdommene prøver de ansatte på nettverksmøtene å få frem alt som kan være av betydning for et godt samarbeid mellom de ulike partene i ressursgruppen. Det gjør at det blir lite rom for tilsløring eller manipulering mellom partene. Alle vet det samme og jobber mot et felles mål. Ungdommene slipper å gjenta detaljer gang på gang. På slike møter kan de bli enige om hvem som skal ta ansvar for hva. En slik ansvarsfordeling kan for eksempel være: Psykiatrisk ungdomsteam behandler tvangstanker, TIUR følger opp rusproblematikk, saksbehandler ved oppfølgingstjenesten tar ansvar for spørsmål rundt arbeid, osv. Når de jobber for å nå mål som er i tråd med det ungdommen ønsker seg, jobber de indirekte med å redusere rusens plass i tilværelsen.

En stor del av jobben i TIUR består av å istandsette ungdommene til å få utnyttet ulike tilbud som eksisterer i det offentlige tjenesteapparatet. De ansatte kan fungere som mellommenn og forberede ungdommene, slik at de for eksempel tar telefonen når noen i hjelpesystemet ringer. Et annet eksempel er tilrettelegging for utredninger i forhold til lese- og skrivevansker, ADHD etc. Mange av ungdommene sliter med å holde ut det disse utredningene krever. Dette er knyttet til det at mange av ungdommene ikke har vanlige rutiner i hverdagen og dermed har et dårlig utgangspunkt for å fylle hjelpesystemenes krav i form av strukturerte tidsskjema. De ansattes rolle blir da å bidra til at ungdommen kan holde avtaler og gjennomføre utredningen.

De ansatte i TIUR har som målsetting å være tilgjengelige alle dager hele døgnet. At de skal være så tilgjengelige utfordrer dem også til å bli mer personlige i møtet med brukerne og deres familie og nettverk. Tilgjengeligheten blir ikke bestemt av tidsmessige rammer knyttet til åpningstid, slik som det ofte er i andre tjenestetilbud. De ansatte i TIUR må sette personlige grenser for hva som kan være årsak til å ta kontakt og til hva som er styrende for tilgjengeligheten. De ansatte informerer ungdommene og andre om at de er tilgjengelige, men det er ikke alltid at de befinner seg på et sted eller i en situasjon hvor det passer for en prat. Dermed får brukerne også innsyn i de ansatte sitt private liv, noe som gir et mer personlig samarbeid. Det medfører at ungdommene får informasjon nok til å ta mer hensyn og unngå unødvendige henvendelser. De ansatte forteller videre at det er arbeidet de utfører og brukergruppen som gjør det mulig å jobbe som de gjør. Det er mennesker som det går an å sette grenser for, sier de.

I alt arbeidet som gjøres i TIUR legger de ansatte vekt på at handlingene sammen med ungdommen spiller en stor rolle. De forteller at de i arbeidet med ungdommen skaper en felles historie som viser betydningsfulle hendelser og som markerer hvordan de utvikler et samspill med ungdommen for endringsarbeid. De forteller at den dagen de mister denne formen for kontakt med ungdommene så mister de verdifull informasjon om dem.

2.7. Bruk av tvang

Selv om Tiur jobber etter en modell hvor ungdommene selv skal definere sine mål og hvor ungdommens eget syn på deres hverdag og på rusingen er utgangspunktet, så har det forekommet flere tvangssaker. Av de 22 deltakerne som er/har vært med så har 2 deltakere fått tvangsvedtak etter Lov om gjennomføring og etablering av psykisk helsevern, lov nr. 62 av 02.07.1999 § 3-3⁴ og 4 deltakere har fått tvangsvedtak etter Lov om sosiale tjenester, lov nr. 32 14.04.2000 § 4-2 og lov nr. 41 av 23.06.1995 § 6-2⁵.

Dette er å anse som en høy andel av brukerne i TIUR. Da dette skjer til tross for at de ansatte ønsker å gi et tilbud uten tvang, forklarer de det med alvorlighetsgraden av ungdommens rusmisbruk. Dette er også noe de informerer ungdommen om fra første stund. Hvis ungdommene ruser seg på det de ansatte anser som en farlig måte for deres liv og helse, så vil de bidra til tvangsvedtak og de informerer om at dette gjøres ut i fra et omsorgsmotiv. De ansatte forklarer også alltid etterpå hvorfor de gjennomførte begjæringen om

⁴ Om tvang etter Psykisk helsevernloven se: <http://www.lovdatab.no/all/tl-19990702-062-003.html#3-3>

⁵ Om tvang etter Sosialtjenesteloven se: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19911213-081.html#4-3>

tvang. Dette er når de anser faren for liv og helse til å være for høy og ungdommen er ute av stand til å nyttiggjøre seg noe annet tilbud. Da er tvang eneste utvei.

De ansatte forklarer sine bidrag til tvangsbegjæringer med at de ser ungdommen i det daglige og blir kjent med dem og deres familie, og at de dermed har et større grunnlag enn andre i hjelpesystemet for å vurdere bruk av tvang. De har etablert et tillitsforhold mellom seg og ungdommen, og bruker denne åpenheten til å forklare tvangsbruken. De håper at det gjør at de kan hjelpe ungdommen til å nyttiggjøre seg tilbudet under tvang. Tvangen blir ikke bare et overgrep som provoserer, men en måte å beskytte og vise grenser og omsorg på. Ungdommen kan dermed få en helt annen opplevelse av og forståelse for tvangstiltaket, noe som medfører at de kan bevare relasjonen til TIUR. Vi har med en historie for å vise at tvang ikke trenger å ødelegge tilliten:

Besøk under tvangsplassering.

En av de ansatte i TIUR reiste for å besøke en av ungdommene som hadde blitt tvangsplassert. Sosialarbeideren hadde med seg en kontaktbetjent fra politiet på dette møtet hvor de hadde planlagt at de skulle ta med seg ungdommen ut en tur. Kontaktbetjenten var iført joggesko og hadde med håndjern. Da de kom for å hente ungdommen kommenterte han spøkefullt at kontaktbetjenten hadde på seg joggesko. Siden de hadde en god tone og kjente hverandre fra før, så viste betjenten til ungdommen at hun hadde med seg håndjern og at hun til og med hadde ryggbeskyttelse på seg. Alt dette er i tråd med hva sosialarbeideren betrakter som gjeldende retningslinjer hos politiet. Dette fikk ungdommen til å videre kommentere at sosialarbeideren hadde på seg høyhælte sko og slettes ikke hadde rustet seg til en løpetur. Da spurte betjenten om det ikke var sannsynlig at ungdommen kunne stikke av slik at de måtte løpe etter han. Ungdommen sa da at det å stikke av når han ble hentet av TIUR ville være et tillitsbrudd og noe han ikke kunne gjøre. Han kunne ikke miste de godene hans kontaktperson i TIUR representerte for han.

2.8. Boligtilbud

De ansatte i TIUR-prosjektet har gått nye veier for å skaffe botilbud for ungdommene. Det er viktig med et godt botilbud for å få til endringsarbeid, og det er svært vanskelig for denne gruppen å skaffe seg bolig. Dette kommer frem i samtaler både med deltakere, deres pårørende, ansatte i TIUR og ansatte i andre enheter i kommunen.

I Trondheim kommune er det få kommunale boliger ledige og derfor strenge kriterier for tildeling og lange ventelister for dem som får innvilget kommunal bolig, ifølge opplysninger fra Barbro Gulliksen ved kommunens Helse- og velferdskontor i Midtbyen. Vanlig ventetid for tildeling er 6 – 18 måneder. Det er slik at søkere under soning eller i rusbehandling skal være en prioritert gruppe, men dette er to grupper blant flere som skal være prioriterte. Dermed er det vanskelig å korte ned på ventetiden. I de kommunale boligene som finnes for rusmisbrukere er det kun Bakklandet Hybelhus som har krav om rusfrihet i boligen. De som bor i kommunale boliger for rusmisbrukere er gjerne eldre med en lang karriere bak seg, som erfaringer tilsier at det ikke er gunstig å plassere yngre rusmisbrukere i lag med. De må også takke ja til å ta i mot ulike tiltak i de kommunale boligene for rusmisbrukere og det er ikke alle som ønsker dette. På grunn av den omfattende rusingen som foregår i boligene, er de uegnet for personer som har vært til avrusning og som skal inn i videre behandling. Denne gruppen søkere blir da plassert i de ordinære kommunale boligene. Personer i LAR behandling har fortrinn på boligene, men det behandlingstilbudet gjelder ikke personer under 25 år.

Ungbo er et kommunalt tilbud for personer i aldersgruppen 17 – 23 år, opplyser Ida Paxal ved Ungbo, Helse- og velferdskontor, Midtbyen. Ungbo har for det meste bokollektiv og beboerne må være bevisste på at de ikke skal tilbake i et rusmiljø for å få tildelt bolig. I disse kollektivene er det hovedfokus på det forebyggende arbeidet og boligene er ikke egnet til ungdommer som har et uttalt rusproblem. De har enkelte leiligheter som kan tildeles unge med rusproblematikk, men dette er få i forhold til behovet for slike boliger i kommunen. I ungbohus, der de har flere leiligheter, kan de lettere innlemme ungdommer med rusproblemer. Her følges ungdommene opp i form av møter hvor man gjennomgår boligsituasjonen med beboerne, for å sikre seg at bomiljøet fungerer. Det er ikke individuell oppfølging. Mange unge med rusproblemer får ikke kommunal bolig. Det finnes for få kommunale leiligheter til denne gruppen og til ungdom generelt. Det trengs variasjon i boligmassen og det er behov for flere boliger med tilsyn for de yngste boligsøkerne.

De ansatte i TIUR har greid å få til forsterkede botilbud på det private boligmarkedet der husverten stikker innom en eller flere ganger i uka for å sjekke forholdene, mot en liten økonomisk kompensasjon omtrent på størrelse med det en støttekontaktordning koster. Dette har vist seg å være en viktig hjelp på veien mot en tilværelse hvor det er mulig å kontrollere rusbruket. For noen ungdommer har det gjort det mulig å håndtere ventetiden fra de ble utskrevet fra avrusingstiltak og til de kunne få behandlingsplass ved ruskollektiv. Uten et slikt botilbud ville det vært betydelig vanskeligere å unngå store sprekker som kunne sette det planlagte behandlingssopplegget i fare.

I starten opplevde de det veldig utfordrende å engasjere private utleiery i arbeidet med ungdommene. I begynnelsen brukte de ansatte mye tid på å besvare henvendelser fra husvertene som var usikre på hva som var deres ansvar som utleiery i forhold til ungdommen. Det var en ny type samarbeidspartnere som de ansatte hadde lite erfaring med. Å vite at de hadde støtte fra ledelsen var viktig i denne fasen. Etter hvert ble husvertene mer trygg på hva de skulle arbeide med og henvendelsene kommer mye sjeldnere.

Støtte fra Husbanken har gjort det økonomisk mulig å gi ekstra kompensasjon til husvertene. Slike løsninger kan være et viktig supplement til eksisterende kommunale botilbud, og kan tilpasses flere mulige brukergrupper. Erfaringene fra TIUR viser at det må gjøres en innsats for å skaffe husverter som egner seg og er villige til å påta seg oppgaven med ekstra tilsyn. Det kreves også en viss beredskap for støtte fra TIUR - ansatte til ungdommene for at de skal mestre kravene som ligger i en slik boform.

2.9. Forventninger og resultater

Et annet dilemma er å finne riktig tidspunkt for å avslutte arbeidet med den enkelte ungdom. Ideelt sett burde ungdommens periode som deltaker i TIUR vært kortere slik at de kunne hjulpet flere. Det er vanskelig å slippe dem selv om det er liten motivasjon for endring, fordi faren for dødsfall er stor. Risikoen for tilbakefall er også høy om ungdommen kommer seg inn i behandlingstiltak og blir rusfrie, så TIUR holder kontakt med dem et stykke inn i behandlingsperioden. En alternativ mulighet kunne være en ordning med midlertidig ”utskrivning” fra TIUR i perioder når ungdommen er lite motivert for samarbeid.

Et stadig tilbakevendende tema er hva man realistisk kan forvente av resultatene, sett i forhold til belastningene målgruppen har. De fleste brukerne har negative erfaringer som kan gi grunn til å bruke rus, og de er ennå såpass unge at de ikke opplever rusen som det største problemet i sitt liv. For mange fungerer rusen som selvmedisinering mot smerter og andre problemer de ønsker å unnslippe. Endringsarbeid med ungdommer i en slik situasjon tar tid, men så lenge de velger å være deltaker i TIUR er det større sjanse for endring enn om samarbeidet avsluttes. At endringsarbeid krever innsats over tid og tålmodighet påpekes også av Olina Kollbotn (2003) i hennes prosjekt med langtids sosialklienter.

En viktig form for resultat av arbeidet i TIUR, er at ungdom blir satt i stand til å gå inn i institusjonsbehandling. En annen form for effekt er den avlastning og støtte de nære pårørende opplever, noe som sjelden løftes frem som synlige resultat. TIUR- prosjektet er et billig tiltak sammenlignet med

institusjonsbehandling, som er det mest realistiske alternativet hvis en skal oppnå bedre resultat med denne målgruppen. Hvis ungdom gjennom TIUR kan lykkes bedre med behandling i institusjon, vil det ha positive kostnadseffekter.

2.10. Å finne sin plass – TIURs forhold til hjelpesystemet

I starten trodde de ansatte i TIUR at deres tiltak kunne komme i stedet for plassering på institusjon eller kollektiv. Det de har erfart etter hvert, er at oppgaven heller ble å istandsette ungdommene til å greie å være i institusjon, kollektiv eller annen avrusing. Tilbudene i det ordinære hjelpeapparatet er i liten grad tilpasset denne gruppen ungdommer.

En annen antagelse de hadde, var at de skulle være et supplement til de ordinære hjelpeinstansene, men ikke fungere som en erstatning. Dette har vist seg vanskelig. Siden de lykkes med å etablere tett kontakt med ungdommene, foretrekker ungdommene å bruke dem som kontaktpersoner i forhold til resten av hjelpesystemet. Helse og velferd, Oppfølging har det formelle ansvaret for de sakene som ligger til deres avdeling, men TIUR må ofte bistå ungdommene ved å dra sammen med dem på møter, ta telefoner for å gjøre avtaler etc. De ansatte sier at de kan skjønne at ungdommene ikke orker å ringe til offentlige kontorer, fordi de får ofte ikke svar på telefonen, og når de svarer er saksbehandler opptatt. Som en offentlig person med bredt kontaktnett er det lettere for ansatte i TIUR å få kontakt og få ting til å skje. Når ungdommene har med seg TIUR-ansatte på møter, blir ungdommen ikke så ofte møtt med det som beskrives som en dårlig tone og det er lettere å få til et samarbeid. De ansattes funksjon er på mange måter å være ungdommens troverdige stemme, fordi dette er en gruppe som ellers ikke opplever stor troverdighet.

2.11. Et kritisk blikk på arbeidsmåten

Når de ansatte blir bedt om å være selvkritiske, erkjenner de at det fins flere fallgruver som de av og til går i, men det er en styrke at de har tid nok og faglig rom for å diskutere og reflektere rundt det de gjør. Noen ganger blir de for ivrig etter å få i gang tiltak og de står i fare for å ekskludere andre offentlige instanser og overta selv, fremfor å koordinere de andre i ressursgruppen. Dette skjer ofte fordi de ikke orker å vente på avgjørelser fra disse instansene, det tar for lang tid. Det er også en utfordring at endringer hos ungdommene skjer så sakte, selv om det går fremover. Det skjer ikke alltid på de områdene de forventer heller. Det kan være frustrerende at de legger inn masse ressurser for å hjelpe og så går

det ikke. Likevel har de erfaring for at endring kan finne sted, men resultatet blir først synlig etter lang tid, gjerne flere år.

De opplever dilemmaer når de etter ungdommens ønske lager opplegg som de frykter er urealistiske. De tviler på om ungdommen greier å gjennomføre opplegget, og de er faglig skolert til å skåne klienten fra nederlag og tap, men her lar de heller ungdommen prøve og feile. Det er utfordrende å gjøre det ungdommene vil, og ikke la egne ideer få for stor innflytelse på samarbeidet.

3. Teoretisk utgangspunkt

3.1. Fagutvikling i TIUR-prosjektet sett i lys av sosialt arbeids teori

Sosialarbeiderne i TIUR-prosjektet bruker arbeidsmetodikk som er ny i Norge, men trekker også veksler på det de har lært gjennom sin fagutdanning og praksis. Vi finner det relevant å vurdere hvordan deres arbeidsmåter kan innplasseres i forhold til tilgjengelig kunnskap om sosialt arbeids teori og arbeidsmetode.

Nyere teoriutvikling i sosialt arbeid har fokus på menneskets iboende ressurser og evne til mestring, slik det presenteres i litteratur om Strengths perspective (Saleebey 1997) og "empowerment" (Lee i Turner 1996, Slettebø 2000). Faget har i stor grad tatt opp i seg de tankestrømninger som har hatt stor innflytelse på hjelpearbeid i de hundre årene sosialt arbeid som fag har eksistert i vår vestlige verden. I første halvdel av nittenhundretallet var psykodynamisk tenkning inspirert av Freuds arbeid dominerende (Turner 1996), men på slutten av femtiårene ble det åpnet for å sette sterkere fokus på nåtid enn fortid, og å se menneskene og deres problemer i samspill med omgivelsene (Perlman 1957). Senere ble dette videreutviklet gjennom systemteoretisk forståelse og sosialøkologisk tenkning, som blant annet har blitt mye brukt i familierapeutisk arbeid. Fagutvikling og forskning har stått sterkt innen familierapi, og blant deres nyeste bidrag til arbeidsmodeller for effektivt hjelpearbeid er Narrativ terapi (Lundby 1998, Epston & White 1992) og Løsningsfokusert tilnærming som gjerne forkortes til LØFT (Solution Focused Brief Therapy utviklet av de Shazer (1985) og videreført av Berg). Disse arbeidsmåtene bygger på teori om sosial konstruksjonisme, som legger vekt på hvordan mennesker skaper mening i tilværelsen ved hjelp av språket (Berger og Luckmann 1967, Gergen 1997, Burr 1995, Lundby 1998). Slik teori reflekterer et kunnskapssyn som åpner for at brukere av hjelpetjenester kan få en mer aktiv og positiv posisjon i samhandlingen mellom hjelper og bruker. Vi skal se nærmere på grunnprinsippene i LØFT og arbeidsmetoden Wraparound, og hvordan ansatte i TIUR anvender disse tilnærmingene i sitt arbeid. Men først skal vi redegjøre kort for kunnskapssynet som ligger til grunn for denne måten å arbeide på.

3.2. Teoretisk perspektiv: sosial konstruksjonisme

Det vestlige synet på kunnskap som dominerte sosialfaglig utdanning og praksis frem til 1980-årene var sterkt preget av naturvitenskapelig tenkning. I skyggen av denne dominerende kunnskapstradisjonen vokste det frem fenomenologisk

arbeid som representerte et nyttig teoretisk fundament for utvikling av et alternativt syn på kunnskap innenfor samfunnsfag. Flere vitenskapelige bevegelser har ført frem kritikk mot den posisjon og betydning begrep som 'sannhet', 'rasjonalitet' og 'objektivitet' har fått innenfor den vestlige kunnskapstradisjonen. Ideologisk kritikk er brukt for å for å avsløre det verdigrunnlaget som ligger bak påståtte sannheter og påstått fornuft. Litteraturteoretikerne sådde tvil om beskrivelser og forklaringer kan gjenspeile verden, og henledet oppmerksomheten på teksten som menneskelig kommunikasjon. Det gjør det nødvendig å bevege seg inn på det retoriske feltet, hvor de særlig er opptatt av tekstens evne til å gjøre inntrykk på eller overbevise en leser. Kraften i disse argumentene har fått ekstra vekt gjennom den sosiale kritikk, som i begynnelsen beskjeftiget seg med den sosiale opprinnelsen til den vitenskapelige tenkningen. Dette ledet frem til bl.a. Berger og Luckmanns bok "The Social Construction of Reality" som ble publisert første gang i 1967, og denne tenkningen har vakt gjenklang og etter hvert fått bred oppslutning.

Innenfor sosial konstruksjonisme legges det vekt på hvordan mennesker kan forstå sine omgivelser og oppfatte det som meningsfullt. Dette skjer hovedsaklig gjennom sosial samhandling, hvor mening skapes ved hjelp av språket i en kulturell sammenheng. Mennesker har ikke mulighet for å erkjenne virkeligheten på en objektiv sann måte, vi konstruerer vår forståelse av virkeligheten gjennom tankemessige forestillinger, som skapes og vedlikeholdes i sosiale sammenhenger. Dette er hjelpsomt for å forstå hvordan man kan forholde seg til andre menneskers forståelse av sin virkelighet i utøvelse av sosialt arbeids praksis. Lundby henviser til Bjartveit og Kjærstad 1996 når han beskriver det slik:

"Konstruksjoner er byggverk som skaper mening i min samhandling med omgivelsene. Det er hypoteser eller antagelser om ulike deler av virkeligheten. Eller mer presist: Det er hypoteser om sanseinntrykkenes betydning og sammenhengen mellom dem. En konstruksjon gir en forståelsesramme for erfaring og opplevelse".

...

En konstruksjon er ikke et speilbilde av den ytre virkeligheten, selv om den skapes i aktiv samhandling med den. Konstruksjonene bestemmes av den konkrete samhandlingen, ikke av hva virkeligheten 'faktisk' er. Konstruksjoner gir mening ut fra den enkeltes erfaring, men behøver ikke representere noen virkelighet overhodet.

...

"Vi kan ikke la være å tro på konstruksjonene våre, det er jo slik vi oppfatter virkeligheten. Hvis vi ikke kunne stole på det hodet vårt og sansene våre fortalte oss var virkelig i dagliglivet, ville verden fortone seg som det fullstendige kaos

av tilfeldigheter og usammenhengende og uforståelige begivenheter den kanskje er”.

(Lundby 1998 s.67)

Fire nøkkeltemaer kan skisseres innen sosial konstruksjonisme (Burr 1995, Parton & O’Byrne 2000):

- Vi bør utvikle en kritisk innstilling til våre måter å forstå verden, inkludert oss selv. Denne forståelsen er i stor grad tatt for gitt. Det som virker ’opplagt’ og ’ekte’ må problematiseres. Innenfor sosialt arbeid gir dette grunnlag for å stille spørsmål ved innarbeidede tenkemåter, for eksempel fokuset på problemer i stedet for ressurser.
- Siden kategorier og begrep er historisk og kulturelt spesifikke, kan bruken av dem og betydningen av dem variere i forhold til tid og sted. Vi kan ikke gå ut fra at våre oppfatninger deles av andre, eller er mer sanne enn andres. Dette bør stimulere nysgjerrighet på andres forståelser, og bestrebelser for å komme i dialog med den andre.
- Kunnskap og handling er sammenvevd. Siden kunnskap utvikles mellom mennesker i deres daglige samhandling, bør disse sosiale prosessene være sentrale i vår utforskning av hvordan kunnskapsutvikling skjer. Dette gir grunn for å søke etter kunnskap som er nedfelt i handling.
- Siden den sosiale verden, inkludert oss selv og andre, er et produkt av sosiale prosesser, kan det ikke være noen gitt eller forhåndsbestemt natur i denne verden. Vi kan ikke på forhånd vite hvordan den sosiale verden er, den må utforskes.

Språket har en viktig funksjon siden det ikke formidler bare nøytrale beskrivelser, men også er handling og skaper forestillinger hos mennesker. Dette utnyttes aktivt i LØFT, sammen med erkjennelsen av at brukeres og andre samarbeidspartners oppfatninger og forståelse av virkeligheten kan være like sanne og like viktige som hjelpernes oppfatninger. TIUR-ansattes måte å forholde seg til ulike familiekulturer er i tråd med en slik tenkning. Dette gir grobunn for å praktisere et større likeverd og en åpnere samarbeidsform enn det hjelpernes tidligere eksperterrolle gjorde mulig, noe som også er et viktig prinsipp i Wraparound. Vi skal se hvordan dette samsvarer med endringene i tenkning omkring klientens posisjon i sosialt arbeid.

3.3. Fra klient til bruker

Sosialt arbeid er tuftet på yrkesetiske prinsipp som brukeres rett til selvbestemmelse, til respekt og anerkjennelse, og hjelp til selvhjelp. Det faglige prinsippet om at hjelpen må starte der brukeren er, finner vi nedfelt i Søren

Kirkegaards filosofi fra 1885, hvor han også understreker nødvendigheten av å være ydmyk og tålmodig i møtet med 'den andre'. Likevel har det faglige arbeidet i lang tid vært preget av idealet om den terapeutiske ekspert som vet best hva klienten trenger. I løpet av 1990-årene skjedde det endringer som forskjøvet fokuset for hjelpearbeidet fra terapi til samarbeid, fra rettigheter og saksbehandling til empowerment og medvirkning, og begrepsbruken ble endret fra klient til bruker. En del organisasjoner som representerte funksjonshemmede brukere, gikk i spissen med krav som banet vei for andre brukergrupper (Tronvoll 1999).

Det har nok vært en utfordring for mange hjelpere å bli konfrontert med forskning som viser at brukere av ulike tjenester slett ikke oppfatter hjelpen som å være til brukerens beste, slik den var tenkt fra hjelpersiden (Uggerhøj 1997, Tronvoll 1999, Underlid 2005, Høilund og Juul 2005). Tvert i mot kan det som var tenkt å være til hjelp, oppleves paternalistisk, krenkende og maktutøvende. Erkjennelsen av dette har satt fart i fagutviklingen i hjelpeyrkene, og har sammenheng med erkjennelse av at 'virkeligheten' ser annerledes ut avhengig av hvilket ståsted en har. Hjelpere har stort sett vært klar over at maktforholdet er ulikt mellom brukere og hjelpere, men at måten brukere blir møtt på, ofte er like viktig som innholdet i hjelpen, kan være vanskelig å ta innover seg. Selv om det tradisjonelt har vært fokus på relasjonen mellom hjelper og bruker, har det fulgt med implisitte føringer om at hjelperen i kraft av sin fagkunnskap vet best, og det har satt sitt preg på relasjonen og samarbeidsformen. Arbeidsmetoder som Wraparound og LØFT gir mulighet for å endre på slike mønstre, og øke bevisstheten om hvilke hindringer som ligger i det som gjerne tas for gitt innenfor faglig praksis.

I Norge har det vært lagt stor vekt på rettigheter og rettferdig fordeling av goder i en velferdsstat, og det er utviklet regler og forskrifter som må følges. I den senere tid er *brukermedvirkning* inkludert i dette regelverket. Det offentlige hjelpeapparatet består av flere enheter som har mange regler, og de har ulike brukergrupper med ulike behov. Noen av disse er i vanskelige livssituasjoner hvor det ikke finnes enkle løsninger. Å utvikle tjenestene slik at de stimulerer til brukermedvirkning også for disse gruppene, er en utfordring. For å komplisere det hele, så kan vi påpeke at det ikke er noen entydig forståelse av hva brukermedvirkning er.

Vi vil trekke frem de begrepsforståelser som er utarbeidet i et svensk tre-årig forsøk publisert i Sosialstyrelsens rapport "Integration mellan forskning, utbildning och praktik ur ett brukarperspektiv" fra 2005. Her anvendes termen "bruker" innenfor sosialtjenesten i betydningen *sluttmottager av offentlig tjeneste som kan påvirke tjenesten men ikke bytte produsent*. Brukeren kan ha en

stemme og dermed mulighet for påvirkning, men kan ikke slik som en kunde bytte tjenesteprodusent.

I den overnevnte rapporten drøftes også begrepene brukerperspektiv, brukermedvirkning og brukerinnflytelse. Et perspektiv handler om hva man kan se fra en bestemt synsvinkel, noe som er i tråd med sosial konstruksjonistisk tenkning. *Et brukerperspektiv innenfor sosialtjenesten bør innebære at brukernes erfaringer, oppfatninger og teorier tas på alvor og blir en del av kunnskapsutviklingen i virksomheten.* Det er vanskelig å realisere et brukerperspektiv uten brukermedvirkning og brukerinnflytelse. *Med brukermedvirkning menes at brukere på en eller annen måte tar del i en viss prosess, mens brukerinnflytelse også forutsetter at brukerne påvirker prosessen.*

En kan se for seg en skala fra *brukerundersøkelser og brukerinformasjon via medvirkning til brukerinnflytelse og brukerstyring.*

Intensjonen med å involvere brukere aktivt i hjelpearbeidet, er både å bidra til å utvikle bedre tjenester for brukerne og å styrke de virksomme elementene i praksisutøvelsen. Hensikten er god, men det medfører gjerne utfordringer når slike intensjoner skal realiseres for brukergrupper som opplever vanskelige livssituasjoner med sammensatte problemer. Som så mye annet i utvikling av bedre tjenester, er brukerinnflytelse noe som må utvikles, og da i dialog med brukere. I erfaringene fra det svenske forsøket, fremheves følgende kriterier som viktige:

- Brukerens behov og resultatet av innsatsen/hjelpen skal stå i sentrum
- Makt og maktrelasjoner skal synliggjøres og tas på alvor
- Den enkelte bruker skal ha reelle muligheter til innflytelse og deltagelse
- Brukernes erfaringer må identifiseres og tas vare på i tjenestens kunnskapsutvikling

De TIUR-ansatte arbeider målbevisst med å realisere de tre første punktene i avsnittet ovenfor, og vi håper at dokumentasjonen av deres arbeid gjennom denne rapporten vil bidra til å realisere det fjerde punktet. Sentralt i de nyeste arbeidsmåtene er tenkning og erfaring om hva som utløser menneskets iboende potensial til å hjelpe seg selv og få til ønsket forandring i sitt liv. Arbeidsmetodikken i LØFT gir denne tenkningen et nytt handlingsrom for å konkretiseres gjennom praktisk handling.

En av målsettingene i TIUR-prosjektet var å prøve ut arbeidsmetoden Wraparound i forhold til deres målgruppe, og de ansatte har fått skoling og sertifisering i denne måten å arbeide på. Her legges det vekt på å aktivisere både brukere og deres uformelle sosiale nettverk, og å bedre samarbeidet med ulike

delar av det formelle hjelpeapparatet. De ansatte har arbeidet målrettet med denne utprøvingen, men erkjenner også at med en såpass krevende målgruppe har de vært nødt til å ta i bruk sin samlede kompetanse. De har anvendt sin praksiserfaring og sitt kontaktnett i det offentlige, sin faglige kunnskap fra grunnutdanning og fra videreutdanning i LØFT, samt et bredt register av sine personlige ferdigheter.

Vi skal nå se nærmere på grunnprinsippene i LØFT og Wraparound slik de presenteres i henholdsvis Berg og Miller (1992) og i Resourceguide to Wraparound, og hvordan disse arbeidsmåtene anvendes av de ansatte i TIUR.

3.4. Hovedprisippene i LØFT

3.4.1. Vektlegging av psykisk sunnhet

Hjelperne ser etter muligheter for å sette fokus på brukerens evne til vellykket håndtering av egne problemer. Det innebærer at de har søkelys på brukernes sterke sider, ressurser og evner og ikke på mangler og svakheter. De ser ikke etter det som er galt eller ikke fungerer, men ser etter det som fungerer og hvordan det kan nyttiggjøres. De tar utgangspunkt i at brukeren er den beste kjenneren av sin problematikk og selv vil komme frem til de beste løsningene hvis motivasjonen er der. Løsningene trenger heller ikke å være direkte relaterte til problemene. Dette er ideologisk forenlig med Wraparound - tenkningen. Ressursfokuset er synlig i måten de ansatte finner sin innfallsvinkel til å samarbeide med ungdommene på. De er åpne for å jobbe med det ungdommen opplever som viktig i sin hverdag, slik som bolig, økonomi, søknader etc. Ved å starte med økt mestring av hverdagslivet og ikke direkte med rusavvenning, kan de opparbeide tillit og utvikle en hjelperelasjon hvor de fra å jobbe indirekte med rusproblematikken kan komme i posisjon til å samarbeide om tiltak mot rusavhengigheten.

3.4.2. Nyttiggjøring

Det er fokus på å nyttiggjøre brukerens ressurser, evner, kunnskap, tro, motivasjon, adferd, sosiale nettverk, livssituasjon og personlige særegenheter for å lede dem til ønskede resultat (O`Hanlon og Wilk i Berg og Miller, 1992) Dette handler også om å jobbe innenfor brukerens referanseramme og forståelse av sin situasjon. De styrker brukerne har, kan betraktes som svakheter når de ikke holder seg innenfor samfunnets normer for normal adferd. Dette kan sees på en annen måte. For eksempel påpeker de TIUR-ansatte at ungdommene er dyktige til å overleve innenfor rusverdenen, de mestrer mange funksjoner innenfor et

illegalt område, for eksempel å distribuere og selge stoff. En del av disse ferdighetene kan overføres og anvendes innenfor andre virksomheter som er akseptert av samfunnet.

3.4.3. Et ikke - teoretisk, ikke - normativt klientbestemt syn

Den løsningsfokuserte tilnærmingen gjør seg ingen antakelser om problemenes sanne natur. Hjelperne er ikke eksperter i forhold til brukernes problemer, men lar brukerne selv definere årsakene til problemene sine. Fokus er hvorfor ting har blitt som det har blitt for den enkelte personen, og her strekker ikke generelle antakelser til. Det er det enkelte individet som har sin spesielle historie og er ekspert på seg selv, hjelperen har rollen som lærling som skal lære om personen han eller hun jobber med. Først etter å ha fått nødvendig kunnskap om personen kan terapeuten hjelpe ved å sette fokus på styrker som den enkelte har (Berg og Miller, 1992). Kartleggingsarbeidet i TIUR får frem informasjon om ulike ressurser i personlige egenskaper, livssituasjon, sosiale nettverk osv. Historiene om turen på rullestol og slalåmturen viser villighet til å endre maktstruktur for å komme i dialog med ungdommene, og det gir rom for kreativitet hos begge parter til å finne aktiviteter som egner seg.

3.4.4. Så enkelt som mulig

Det tas fatt i situasjonen "her og nå". Ved å jobbe med problemene slik de fremtrer her og nå har man et godt utgangspunkt for å nå mer underliggende prosesser hvis det ligger mye bak. En trenger ikke å fokusere på det underliggende hvis en kan løse problemene ved å jobbe med handlinger i hverdagen (Berg og Miller, 1992). TIUR jobber også med det som skjer her og nå. De jobber ikke innefor en tradisjonell terapeutisk ramme, men beveger seg mer i det landskapet der ungdommene ferdes og blir på en måte med inn i deres familie og sosiale og fysiske miljø. De forteller at de lærer mye om ungdommene og deres handlinger, mestringsmønster og reaksjoner ved å se dem i deres miljø. De forstår mye mer når de ser ungdommene slik. De sier også at de gjennom å bli kjent med ungdommene kan forstå underliggende årsaker. Eksempler på dette kan være at andre regler gjelder i rusmiljøet, eller at ungdommer får positiv belønning fra foreldre på "unormal" adferd. Når de ansatte ser ulike faktorer i samspill, kan handlingsmønstre forstås ut fra ungdommens livshistorie.

3.4.5. Forandring er uunngåelig

Arbeidsmetoden bygger på at forandring er en uunngåelig del av livet. Det inntreffer alltid små endringer i situasjoner, ingenting inntreffer i like stor grad hele tiden. En viktig del av terapien er å sette fokus på disse små forandringer

som er relaterte til den delen av livet brukeren ønsker å endre på. Dette handler om å se når det er små variasjoner i positiv retning i forhold til problemet (Berg og Miller 1992). Dette ser man i TIUR når de jobber for at ungdommene skal redusere rusadferd ved å sette fokus på andre positive situasjoner hvor rusen ikke er så sentral. Fokuset på små, positive skritt har hjulpet dem til å holde ut når det har tatt lang tid før større endringer blir synlig.

3.4.6. Orientering i mot nåtid og fremtid.

Brukerens evne til å tilpasse seg dagen i dag og fremtiden tilegnes større betydning enn fortiden. Dette betyr ikke at fortiden ikke er en viktig del av den løsningsfokuserende terapien, men den er viktig for å forstå dagen i dag. Hjelpen skal bistå brukere i å innrette seg mot nuet og fremtiden. Gjennom dette kan de også indirekte påvirke de bakenforliggende årsaker knyttet til fortiden. Mirakelspørsmålet blir brukt til å få brukere til å forestille seg en situasjon hvor problemet ikke lenger eksisterer, og sette fokus på det som fungerer, motiverer og er ønsket for deres liv (Berg og Miller 1992).

3.4.7. Samarbeid

I den løsningsfokuserende tilnærmingen er det et mål at terapien skal rette seg etter brukerne og brukernes referanseramme, i et forsøk på å hjelpe dem til å bedre sin livssituasjon. Allikevel forutsetter dette at brukeren er villig til å vise engasjement i en felles målsetting mellom bruker og hjelper, nemlig å hjelpe brukeren til en bedre livssituasjon (Berg og Miller 1992). I TIUR ser man dette i at de ansatte engasjerer seg for å forstå ungdommens tenkemåte og referanse i livet. De lar ungdommene styre planleggingen for bedring av egen livssituasjon, og de griper fatt i de tingene ungdommene oppfatter som viktige for seg selv. De strekker seg langt for at ungdommen skal få prøve ut sine forslag til tiltak og løsninger, så får de heller lære av sin egen prøving og feiling.

Til gjengjeld forventer de at ungdommene engasjerer seg. For å få noe må du i det minste møte opp, og dette ser de som en form for engasjement. Hvis du ikke er engasjert lar de deg gå uten konsekvenser.

3.4.8. Praktisk og formålstjenlig

- hvis det ikke er i stykker så ikke reparer det
- så snart du vet hva som virker, gjør mer av det
- hvis det ikke virker så ikke gjør det om igjen, gjør noe annerledes

TIUR fokuserer på det som fungerer og gjør mer av det som virker. De kan imidlertid oppleve utfordringer med å gjøre noe annerledes hvis det ikke virker. De har en grunnleggende tanke om å jobbe etter ungdommens forståelse og ønsker, men de uttrykker også at de kan bli lei og streve med å opprettholde egen motivasjon hvis det ikke skjer noen merkbar endring i ungdommens situasjon.

De ansatte kan diskutere ulike sider ved ungdommens ønsker, men setter seg sjelden imot. Men hvis ungdommen ønsker det samme hele tiden og de skal rette seg etter ungdommens forståelse, oppstår dilemmaet: Kunne de ha uttrykt det tydeligere når de opplever at de er i ferd med å prøve samme løsning om igjen, og fått til en ny refleksjon hos ungdommen? Ville ungdommen ta det som et krav og skygge unna? Slike spørsmål har ikke et entydig svar. De må vurderes i hver enkelt situasjon og det vil være en fordel om både brukere og pårørende trekkes med i vurderingene.

Mens LØFT har fokus på samarbeid med den enkelte bruker for å stimulere til endring, har Wraparound - modellen også fokus på organisering og utvikling av samarbeid mellom brukernes uformelle og formelle nettverk.

3.5. Historien bak Wraparound

Siden denne tilnæringsmåten ikke er så godt kjent i Norge, vil vi først si noe om hvordan den har vokst frem, og deretter presentere ti sentrale prinsipper for arbeidet samt de fire fasene i arbeidsprosessen (Stoffet er hentet fra Resource Guide to Wraparound på hjemmesiden til National Wraparound Initiative).

Dr. Leonore Behar i Nord-Carolina brukte termen wraparound i starten av 1980 for å beskrive anvendelsen av en rekke sammensatte samfunnsbaserte tjenester for enkeltfamilier. Noe av utformingen av arbeidet på dette området ble gjort av John Brown og hans kolleger i Canada, som anvendte programmer som fokuserte på å yte behovsbaserte individuelle tilbud uten for mange betingelser. Disse ble kalt Brownsdale – programmer. Noen av røttene i Brownsdales behandlingsform var påvirket av en europeisk bevegelse som arbeider for normalisering med støtte fra samfunnsmedlemmer for at personer med komplekse behov skal kunne fungere i samfunnet (Larch – bevegelsen). Disse og andre normaliseringskonsepter ble brukt i etableringen av Kaleidoscope-programmet i Chicago som var ledet av Karl Dennis, som begynte å implementere privatbaserte individuelle hjelpetiltak i 1975.

Det er viktig å se at samtidig som Wraparound har utviklet seg, har det utviklet seg lignende retninger i andre felt. For eksempel personsentrert planlegging

(Person-Centered Planning) og personlig fremtidsplanlegging (Personal Future Planning), som har en stor likhet med Wraparound, og som ble designet for å møte behovene til mennesker med utviklingsproblemer og utviklingshemninger. Barnevernet i Nord- Amerika og Europa inkludert Norge har implementert familieråd (Family Group Decision Making) med røtter fra arbeid med familier i New Zealand (Horverak, Omre og Schjedrup 2002).

I slutten av 1985 søkte offentlige ansatte i sosiale hjelpeforetak, mental helse, og utdanningsavdelinger i staten Alaska støtte hos Kaleidoscope i Chicago og dannet The Alaska Youth Initiative. Dette ble en suksess ved at man i Alaska returnerte hjem nesten alle unge med sammensatte adferdsproblemer som hadde vært plassert på institusjoner utenfor staten. Etter dette skjedde det samme med institusjonsbarn i Washington, Vermont og mer enn 30 andre stater.

Over de siste femten årene har man sett at det er en rask vekst av bevegelser basert på familieråd. Disse organisasjonene har anvendt Wraparound - prosessen som en potensiell måte å sikre rettighetene til familier med mentale helsebehov.

Wraparound har altså sine røtter i arbeidet med å forbedre adferdsrettede og helserettede foretak for barn og unge. I starten var det få definisjoner eller standarder på hva wraparound - prosessen inneholder. Ved et nærmere ettersyn på praksisen viste det seg at det ofte manglet en ekte individualisering av tjenesten, at det ikke var barne- og familieteam, ingen integrasjon av hjelpetiltak og ingen praktisering av å høre ungdommen og familiens stemme. Det var så store variasjoner i praksis at wraparound var i ferd med å bli innover til døde. I 1998 samlet en gruppe av familietalsmenn, Wraparound-undervisere, Wraparound - koordinatorene og forskere seg ved Duke University for å skape en debatt omkring definisjoner og kjerneelementer i Wraparound-modellen. Dette resulterte i identifiseringen av 10 elementer som danner grunnlaget for en Wraparound - prosess. Man anser det likevel som nødvendig å arbeide videre med spesifikasjoner omkring Wraparound - modellen.

Det har også blitt klart at samarbeid på systemnivå ikke alene gir bedre adferds eller helseresultater. Bickman og hans kolleger har satt spørsmålsteget ved samarbeid og resultater i deler av systemet, og funnet ut at samarbeid alene ikke gir bedre adferds- eller helserelaterte resultater. De mener hjelpeinnsatsen må ha en form av integrasjon i ansvar og beslutninger for å lykkes. De har definert samarbeid som at en er kjent med hverandres målsetting og oppgaver, hvor nøkkelpersoner jobber med hverandre på et barne-/familienivå, men ofte tar beslutninger innenfor et enkelt system. Integrasjon derimot, er definert som når foretak er kjent med hverandres målsetting og oppgaver, nøkkelpersoner jobber med hverandre på barne-/familienivå, men deler ansvar for beslutninger i et team hvor familien sitter i førersetet og produserer en felles plan som møter

mandatene i hele teamet og er eid av hele teamet. Med andre ord er wraparound en integrasjonsprosess heller enn en samarbeidsprosess sett i lys av disse definisjoner.

Individualiserte metoder for å møte behov er basert på den unike styrken og kulturen til familien, og på praksisbasert evidens. Som et grunnlag for fortsettelsen av arbeidet er det et poeng at jo mer komplekse behovene er desto viktigere er det med integrasjon og et individtilpasset tilbud. Det er viktig å poengtere at det tidligere, og også i dag, heller er en praksis for det motsatte. De som er mest belastet er ofte plassert i institusjoner hvor det eksisterer minst grad av individtilpassede tilbud og integrering.

3.6. Ti prinsipper bak Wraparound – prosessen:

- 1) Ungdommens og familiens stemme skal høres gjennom hele prosessen, og representere deres verdier og referanseramme. Dette bygger på en forståelse av at båndene mellom familiemedlemmer, og nære bekjente, utgjør en unik verdi for å legge inn en innsats og drive frem prosessen i arbeidet. I TIUR bestreber de ansatte seg på å forstå og respektere familiekulturen til ungdommene.
- 2) Prosessen bygger på samarbeid som gjennomføres av et team. Dette bør bestå av mennesker som har sterk tilknytning til familien og dens velbefinnende. Det er familien som skal bestemme hvem som bør være med eller ikke. I TIUR får ungdommene selv bestemme hvem som skal delta i deres team.
- 3) Teamet skal helst bestå av et passende antall mennesker som kan være naturlige støttespillere. Kildene til naturlig støtte er vedvarende og er dermed lettere tilgjengelige for ungdommen og familien etter at det offentlige har trukket seg ut. Disse menneskene er ofte viktige og har stor påvirkningskraft i familiens liv, slik at de kan bringe inn ressurser i forhold til støtte, kunnskap, ferdigheter, perspektiver og strategier som teamet kan dra nytte av.
- 4) Teamet samarbeider og skal i felleskap utvikle, implementere, tilpasse og evaluere planen. Teamet må bli enige om målsettinger, hvilke strategier som skal benyttes for å nå disse målene og evaluere hvorvidt man har klart å nå disse målsettingene eller ikke. Dette gjøres i de møtene som TIUR koordinerer. De anvender gjerne flip-over som redskap i prosessen.
- 5) De strategiene som legges skal kunne gjennomføres i så åpne og tilgjengelige miljøer som mulig og ikke i restriktive settinger. De skal sikre at familien fortsatt er integrert i hjemmet og i sitt øvrige sosiale miljø.
- 6) De perspektivene de involverte parter representerer i prosessen, og også måten dette uttrykkes på er skapt av deres kultur og identitet. Samarbeidet må foregå på en måte som viser respekt for ulikheter i uttrykksmåter, meninger og preferanser. Den skal også vise respekt for familiemedlemmenes tro, verdier, kultur og identitet.

7) Når Wraparound blir gjennomført på en konsistent måte i forhold til prinsippene, vil planen være tilpasset familien på en unik måte. Prinsippet om familiens stemme og valgfrihet, legger grunnlaget for et individualisert tilbud. Dette prinsippet krever at Wraparound må være basert på familiens perspektiv på hvordan ting er for dem, hvordan ting burde være og hvordan man kan få det til.

8) Prosessen bygger på et styrkeperspektiv. Dette innebærer at den identifiserer og fremhever evnene, ferdighetene, kunnskapen og styrken til ungdommen og familien, og også andre medlemmer av teamet. TIUR har arbeidet kreativt for å få til dette og benytter seg gjerne av nye aktiviteter og arenaer for å identifisere styrke hos ungdommen og familien.

9) Prosessen skal være betingelsesløs i form av at den ikke gir opp, anklager, eller avviser barn eller ungdom og deres familier. Prosessen fortsetter helt til teamet blir enige om at en Wraparound - prosess ikke lenger er nødvendig. Dette prinsippet innebærer at ungdommens eller familiens "feiltrinn" ikke blir sett på som en årsak til å avvise dem, i stedet for blir dette å betrakte som lærdom for å endre på planen som teamet har lagt. Dette gjør man for å hindre at de negative tingene skjer igjen slik at man lettere kan nå målsettingene bak planen.

10) Prosessen skal være resultatbasert. Dette innebærer at teamet skal binde resultater og målsettinger i planen til målbare indikatorer på suksess. De skal styre fremgangen i arbeidet mot disse målene og revidere planen etter hvert som arbeidet fremskrider.

3.7. Wraparound prosessen

Denne prosessen er delt inn i fire faser og er ledet av en Wraparound – koordinator.

3.7.1. Fase 1.: Engasjement og teamforberedelse

Denne fasen handler om å bli kjent med brukeren og brukerens omgivelser. Man informerer brukeren om Wraparound som modell og som arbeidsverktøy. Brukerens ressurser, ønsker og behov blir nøye kartlagt. Det samme blir vedkommendes familiære tilknytning, kultur og livssyn. Som grunnlag for samarbeidet ønsker man at alle kort er lagt på bordet når det kommer til brukerens ståsted. Brukeren får i samarbeid med koordinatoren mulighet til å peke ut de personene i sitt liv som kan bidra med noe positivt. Hvis brukeren ønsker det kan disse danne et team med representanter fra det offentlige hjelpeapparatet eller andre frivillige. Dette teamet skal hjelpe og støtte brukeren og hverandre i en samarbeidsprosess for å nå brukerens målsettinger.

Dette ser vi også i det arbeidet som gjøres i TIUR. For å tydeliggjøre brukerens ståsted, tegner de ofte kart over brukerens ulike ressurser ønsker og behov. Dette er også en viktig dokumentasjon for det videre arbeidet, da de bruker disse punktene for å se på arbeid mot målsettinger til det neste møtet. TIUR ønsker å bli kjent med ungdommen og ungdommens omgivelser. Derfor møtes de mer på ungdommens arena, alene, eller noen ganger finner de på aktiviteter sammen med ungdommen og ungdommens familie eller venner. Å gjøre ting i lag med ungdommen og det tilhørende nettverket er for TIUR en måte å bli kjent med ungdommens familiære tilknytning, kultur og forståelsesramme. I teamene til de ulike ungdommene er det variert sammensetning, ut i fra at ungdommene får velge dem som de ønsker å ha i teamet. Noen ønsker å ha familien med og andre vil ikke ha så mye familie med, noen vil ha med venner og andre vil ha med offentlige representanter.

3.7.2. Fase 2.: Planleggingsfasen

Her legger man en veldig detaljert handlingsplan ut i fra brukerens ønsker og behov, i tråd med prinsippene i Wraparound - modellen. Man setter ned målsettinger og kriterier for å nå disse. Man gjennomgår også spillereglene for samarbeidet ved å diskutere rettslige og etiske regler, som konfidensialitet og rapporteringsmandat, og hvordan man skal skape et samarbeidsmiljø uten at det forsøkes å legge skyld på hverandre. Man forsøker å identifisere eventuelle risikofaktorer for at ting går galt og legger en kriseplan for dette. Deretter legger man en strategi og fordeler ansvar til de ulike partene i teamet. Dette gjøres med detaljerte oppgaver og tidsfrister for gjennomføring. Planene blir gjennomgått og utviklet eller endret med jevne mellomrom.

I TIUR bruker de å tegne opp planene, slik at alle som er med i teamet kan se punktene som blir gjennomgått og de endringer som gjøres. De skriver også opp de ulike oppgaver som må gjøres og hvordan ansvaret for disse er fordelt. Alle som er med i teamet må skrive under taushetserklæring på første møte, og de diskuterer forutsetninger for å kunne være med i samarbeidet og hva brudd på taushetsplikten innebærer. I tillegg kan ungdommene si i fra hvilken informasjon som kan tas opp på møtene og hvordan de ønsker at de ansatte skal ta opp dette. Rapporteringsmandatet blir også tatt opp, spesielt hvis rusing antar slike dimensjoner at de ansatte vurderer det som en altfor stor trussel for ungdommens liv og helse. De blir informert om at tvang kan bli tatt i bruk ved slike tilstander.

3.7.3. Fase 3.: Gjennomføringsfasen

I denne fasen gjennomføres planen som er lagt. Fremgang og suksessfaktorer blir gjennomgått jevnlig og forandringer blir satt i verk. Koordinatoren styrer prosessen ved å lære opp de ulike partene i Wraparounds prinsipper etter hvert som prosessen fremtrer. Koordinatoren bistår teamet i å evaluere om de valgte

strategier møter ungdommen og familiens behov. Planen gjennomgås jevnlig for å se om man har nådd målsettingene, om målsettingene må endres ut i fra nye behov som har dukket opp, eller om man må legge nye planer for måloppnåelse. Dette er en prosess som kan gå over et lengre tidsrom, i enkelte tilfeller over flere år avhengig av problemomfanget.

Etter som ungdommene i TIUR har ulike behov, blir også planene som legges fulgt opp med ulike intervaller. I noen perioder ønsker ungdommen tett oppfølging og i andre perioder er ikke dette ønskelig. Både det som etter planen har blitt gjennomført med suksess og det som ikke har fungert blir gjennomgått. Det som har fungert bra planlegges videreført, og hvis fremskrittene er store blir det noen ganger feiret. Dette gjøres ved at TIUR gir belønning til ungdommen eller til teamet ut i fra hva ungdommens ønsker eller har behov for. Det kan være bowling, kino, kafèbesøk, teater etc. Det kan også gis belønninger fra familien til ungdommen som reaksjon på bestemte mål som oppnås. For det som ikke har fungert så bra, blir det drøftet hva som kan gjøres annerledes, om det må legges nye strategier eller om det er målsettingene som må revurderes ut i fra ungdommens behov. Disse behovene vil jo også endres over tid.

3.7.4. Fase 4.: Overføringsfasen (Transition Phase)

Her forbereder man en slags avslutning av Wraparound – prosessen, men det som skjer er heller en overføring fra en formell Wraparound til en mer uformell form. I denne fasen legger man en plan for overføringen med en tilhørende kriseplan. Her er målsettingen at man har styrket det private nettverket såpass mye at det kan stå som en selvstendig ressurs og bistå brukeren slik at det offentlige kan trekke seg tilbake. I andre tilfeller kan prosessen avsluttes med at det fortsatt er kontakt med det offentlige, men da i mindre grad enn tidligere. I noen tilfeller kan også andre hjelpetiltak være en aktuell videreføring.

Overføring til andre hjelpetiltak er ofte en naturlig videreføring av arbeidet i TIUR, da det å istandsette ungdommene til å ta imot hjelp fra andre tiltak er en av hovedmålsettingene. Men i det arbeidet som gjøres så lenge ungdommene er med i TIUR, legger man et grunnlag for videreføring av samarbeid, spesielt i forhold til det som foregår i mellom ungdommen og foreldrene. De lærer seg måter å forholde seg til hverandre på som de kan ta med seg og som kan forhindre konflikter etter at samarbeidet er avsluttet. At et liknende samarbeid med de andre hjelpetiltakene fortsetter etter at TIUR har trukket seg ut viser seg allikevel vanskelig. Dette synes å ha med strukturelle trekk ved arbeidsplassen å gjøre, noe vi skal komme tilbake til senere i denne rapporten.

4. Funn i datamaterialet

4.1. Deltakernes synspunkter:

Tett oppfølging og god tilgjengelighet er noe deltakerne setter pris på, og at det ikke bare er et vanlig kontor. De setter pris på at de kan ringe hele døgnet hvis det er behov for det. Samtidig forteller de at det sjelden er behov for å ringe, men de opplever det som en trygghet at muligheten er der;

”Jeg synes det er betryggende å ha dem jeg. Sånn, hvis det er noe med regninger, kontorer jeg ikke skjønner, jeg trenger å prate for eksempel”.

De forteller også at de ansatte kan komme og møte dem på andre steder enn kontoret og at dette oppleves positivt. De gir uttrykk for at dette skaper en annen rolle enn den de forventer av mer tradisjonelle organiserte tjenester. Som en forklaring på hvorfor det er lettere å møte opp hos TIUR enn det er å møte opp på sosialkontoret sier en av ungdommene;

”Her kan jeg stole på folk for her kjenner jeg dem. Der er det helt ukjente folk liksom, de skal ha et møte bare for å ha et møte. Det er et krav liksom, fordi du skal få penger og alt sånt der”.

De ansatte lar ungdommene få innsikt i hvem de selv er som personer og dette bidrar til det å skape mer gjensidighet og balanse i samspeillet mellom de ansatte i TIUR og ungdommen, enn det de opplever med andre offentlige hjelpere.

De er positive til den nære relasjonen som skapes mellom dem og de ansatte i TIUR og uttrykker på ulike måter at de opplever å bli sett. Ungdommene forteller at de opplever det som de ansatte prøver mye for å hjelpe dem, mer enn en ”vanlig ruskurator”. De forteller også at det er lettere for dem å ha et godt forhold til familien sin når TIUR er med og at de unngår konflikter fordi familien slipper å ta alt ansvar og skulle ta alle konfrontasjoner på egen hånd. Som en ungdom sier om forholdet til faren sin;

”Nå bare gjør vi ting sammen og er veldig sånn far og datter. For han var veldig sånn at han både skulle være rådgiveren min og alt. Men det har han sluttet med. Nå er han far og vi kan finne på ting sammen. Og vi kan snakke om det uten at det blir kjølig stemning”.

De utrykker at de ansatte virkelig bryr seg om dem. Dette blir sett i sammenheng med at de ansatte i TIUR ikke har så mange ungdommer å jobbe med;

”Det er jo veldig mange plasser som har dritmange folk. Kanskje en person på tjue tretti stykker å ta seg av. Da kan de ikke hjelpe deg på dagen, så du må vente ei uke eller fjorten dager”.

De forteller også at det er betydningsfullt å ha en person å forholde seg til over tid, men at det i kommunen bare skifter saksbehandlere hele tiden. Som en av deltakerne i TIUR svarer på spørsmål om hvorfor hun ikke har sin saksbehandler ved sosialkontoret med;

”Nei, jeg har ikke noen sånn kontakt med noen derfra. For dem har skiftet hele tiden, byttet ut, plutselig har jeg en ny en så jeg ser ikke helt vitsen”.

Ungdommene gir også uttrykk for at de er klar over hvilken risikosituasjon de er i og utrykker dette på forskjellige måter. Som en av deltakerne sier som en årsak til at hun ville være med;

”Det var liksom siste sjanse på en måte, følte jeg da. For å få noen hjelp. For man blir jo bare mindre og mindre attraktiv desto eldre man blir. Så jeg holder meg fast til TIUR”.

Dette med redsel for døden dukker opp som tema. De vil heller ha de ansatte tett på enn at det skal skje noe, at de skal bli liggende døende uten at noen finner dem. Ungdommene i likhet med samarbeidspartnere og familien, gir uttrykk for at døden er en reell fare. At det for en rusmisbruker alltid kan være en kort vei til døden fordi det er en risiko for overdose.

Samtidig gir de uttrykk for at det er en selv som må bestemme seg for å kutte rusen. På spørsmål om det kunne tenkes et tilbud som kunne ha stoppet ruskarrieren til ungdom svarer den ene ungdommen;

”Det har jeg tenkt litt på, men det har jeg ikke funnet noe svar på. Jeg tenker på meg selv da jeg begynte. Hva som kunne ha hindret meg i å begynne? Jeg har ikke kommet på noe. Det har jeg ikke. Så det er vel stort sett opp til en selv vil jeg tro”.

De liker at de får være som de er, samtidig som det er et krav om en innsats eller engasjement før de får noe tilbake;

”Det er liksom hva du føler at du trenger selv, dem kommer jo med innspill, men dem maser ikke på deg. Ja, de sier; du synes vi kan gjøre det? Men det er ditt innspill. Det er du som må gi ting til dem før de gir ting til deg”.

Ungdommene sier at de ser at det skjer noe i TIUR og at det er viktig for dem at de ser at det skjer noe. De gir uttrykk for at det er klare målsettinger i TIUR, at de skal jobbe for det som er viktig for dem selv og at målsettingene må kunne oppnås;

”Det skal være ganske reelle mål, ikke ta for mye av gangen, men så mye som du klarer. Og du får det skrevet svart på hvitt hvilke ønsker som er der. Sist så skrev dem opp mine gode egenskaper og sånne ting. Og det synes jeg var veldig bra egentlig at dem gjorde. Så får du sett litt hva du har evner til, og hva du kan bruke det til ”.

Ungdommene opplever det fint at de får være som de er i TIUR og at det ikke er mas angående oppmøte eller dette med rusingen deres. De uttrykker at målsettingen med å redusere rusen ligger der, men det er til syvende og sist en selv som må bestemme seg for å kutte. Derfor er det greit at det ikke tas opp direkte, men at de får lov til å legge et løp selv som ikke har fokus på rus;

”Da blir det ikke sånn press, da blir det liksom for min skyld, ikke for andre”.

Flere nevner at det er lett å droppe ut eller å gjøre slik at man blir kastet ut av tiltak hvis kravene er for store. Og at det er vanskelig å finne motivasjon hvis man opplever at det man gjør er for å tilfredsstille andre.

Deltakerne synes det er bra at hele nettverksgruppen kan dele informasjon innenfor rammene av taushetsplikten, da slipper de løgner og det er lettere å være seg selv;

”Jeg er veldig åpen om situasjonen min. Det blir ikke holdt så mye skjult, fordi jeg vil være åpen for min egen del. De fleste bare lyger for seg selv og så lurere de bare seg selv”.

De forteller at en rustilværelse består av løgner, ofte for å skjule aktiviteter som er regnet som uakseptable og for å skåne omgivelsene. De har mye dårlig samvittighet for dette og opplever det stressende å skulle manøvrere seg gjennom tilværelsen med et sett av løgner å forholde seg til. Derfor er det lettere å få hjelp og finne støtte i omgivelsene når alle kort er lagt på bordet. Som en av deltakerne nevner som det som er positivt med TIUR;

”Folk rundt meg skjønner litt, i og med at de er med meg på møtene, og de skjønner litt hva som foregår og kanskje blir det litt mer forståelse for ting”.

De forteller at nettverksgruppen er dannet for å hjelpe dem og at det derfor ikke er så vanskelig når livet deres blir satt frem i lyset på denne måten;

”Det kan ikke være sånn at jeg sier det, men jeg sier ikke det, da fungerer ikke gruppen. Det går ikke an å ha en sånn taushetsplikt hvis du skal ha en sånn gruppe og dere skal jobbe tett sammen. Det funker ikke”.

Det er ikke slik at de ansatte i TIUR snakker om alt med alle, men de har lov til å ta opp tema som er vesentlige for den enkeltes fremgang. Dette gjøres ut fra deres kjennskap til ungdommen, og det avtales med den unge hvilken informasjon som kan deles eller ikke.

I TIUR skjer ting raskt. Ungdommene, samarbeidspartnere og pårørende gir uttrykk for at alt tar veldig lang tid i andre deler av hjelpesystemet og at dette passer dårlig med den skiftende tilværelsen rusmisbrukere lever i.

”Det er godt å kunne ringe når som helst og kunne fortelle. Og de ringer i helgene og spør hvordan det går med meg, om det er ditten eller datten og sånn. Du bare mister... det blir litt sånn hvis du bare møter opp på kontoret

da og sånne ting liksom, da blir det vanskelig å gjennomføre alt egentlig. Det er da man trenger å prate og alt sånn der”.

Det er viktig å få hjelpen når man er mottakelig for hjelp og ikke måtte vente i flere måneder. Ungdommene forteller at rusen er så styrende i deres liv at det kan være svært vanskelig å se noe utenfor. Den kan styre alt. Da er det viktig å få hjelp når man er der for å søke hjelp og ikke flere måneder i ettertid. Da kan man være i en helt annen situasjon og ikke mentalt tilstede for å ta i mot hjelp.

Ungdommene sier det er viktig dette med fritid og det å ha noe å bruke hverdagen på. Derfor er det bra at TIUR er opptatt av aktiviteter til ungdommene etter avrusning. Om det å skulle holde seg rusfri etter en avrusning forteller den ene;

”Du blir litt isolert inne og du kan se at ute er det folk som røyker seg stein og sånne ting. Og da blir du veldig svak, men irritert også på en måte. Det er vanskelig å holde seg unna folk også, for en har jo ikke lyst til å være altfor streng, men man gjør det for sin egen del. Men da blir det veldig ensomt igjen da. Sånn føles det. Det blir veldig lett slik at man føler at man har lyst til å gi opp”.

Og

”Man har jo ikke lyst til å kutte ut dem man er glad i, men man må holde seg unna for det”

4.2. Pårørendes synspunkter:

Det er en trygghet for dem at noen følger opp barna. For foreldre gjør dette at de kan slappe av og konsentrere seg om andre ting i den grad de klarer det. De opplever barnas situasjon som en stor psykisk belastning og opplever TIUR som en god støttespiller i en vanskelig situasjon;

”Jeg har blitt veldig innlemmet. Vi har vært på masse møter. Og vi som pårørende, som har vært med på de møtene, har hatt veldig mye i forhold til kontaktpersonen i TIUR. Så det var mange ganger jeg ringte og så kom hun til byen og vi kunne ta en prat om forskjellige ting vi lurte på. Vi har

kunnet ringe og snakke om ting ... hvis vi hadde behov for å snakke. Så jeg føler vi har hatt et veldig nært samarbeid med dem”.

Og som en annen av de pårørende sier:

”Dem ringte ofte til meg og spurte litt og fortalte litt. Og hvis dem ikke hadde hørt noe i fra ungdommen på en stund, så var dem veldig snare til å ringe til meg og høre etter om jeg hadde hatt kontakt og om jeg kunne viderebringe beskjeder. Og dem var veldig sånn imøtekommende; ” bare ring hvis det er noe du lurer på, hvis det er noe problem og vi skal hjelpe deg så godt vi kan og... ”. Veldig sånn”.

De synes også det er viktig at TIUR har kompetanse på området både i forhold til å forstå deres situasjon og til å kunne gi råd. Selv om foreldrene har andre i nettverket sitt å snakke med så forteller de at det betyr mye å ha noen å snakke med som kjenner til problematikken. Det er heller ikke alltid gunstig å skulle bruke nettverket på å snakke om sin opplevelse, da det kan føre til at man sliter ut nettverket;

”Det er greit at du kan ringe til noen venner, men det er måte på hvor mye du skal belaste dem rundt deg, og de skjønner heller ikke hele... Du skjønner ikke sånt før du står oppi sånne situasjoner selv. Men de i TIUR de jobber til daglig med det. Dem skjønner det. Det kunne være nok å bare høre stemmene deres, for at jeg følte meg tryggere”.

De forteller at det er svært betryggende å vite at det er noen å ringe til, og at disse kan nås etter ordinær arbeidstid. De opplever i likhet med ungdommene ikke å ha et stort behov for å ringe, men at det er opplevelsen av trygghet fordi de vet at de er tilgjengelige som er viktig;

”Jeg har ikke brukt dem så veldig mye, men jeg har ringt dem ja. Og der var det jo sånn at jeg kunne ringe dem døgnet rundt, vet du. Jeg har faktisk snakket sent på kvelden også, og det var aldri noen sure miner”.

De forteller også at det ofte er på kvelds- og nattetider at det skjer ting i ungdommenes liv, og at det derfor er viktig at de er tilgjengelige da.

Foreldrene deler en opplevelse av å ha blitt utestengt av det offentlige systemet og ikke fått være deltakende i sitt barns liv etter de har fylt atten år;

”Det var helt forferdelig. For når du ringte til kollektivet og spurte om du kunne få snakke med henne så; ”Nei, du kan ikke få snakke med henne, hun er ikke her, men hun kommer snart”. ”Ja, hvor er hun og når kommer hun?” Nei, det kunne de ikke si og du fikk aldri vite hvor hun var hen. De hadde taushetsplikt på alt. Du fikk ikke vite noe, så du stod der som et spørsmålstegn ved røret og tenkte; ”herlighet, har hun stukket av nå da?” Dem ville ikke si om hun var på kollektivet, om hun var på butikken eller noen ting”.

Foreldrene opplever også at det offentlige systemet trekker seg tilbake når barna fyller atten;

”Mye skjedde jo faktisk da, etter at hun fylte atten år, for da rømte jo alle. Da rømte hjelpetjenesten, da rømte barne- og ungdomspsykiatrien, da rømte alt som var av hjelpetiltak rundt henne. Så da satt jeg der alene”.

Det er godt at taushetsplikten håndteres på en måte som gjør at de får innsikt i barnas tilværelse og får lov til å være deltakende. I likhet med ungdommen så opplever foreldrene at det må være åpenhet hvis de skal trekkes inn i et samarbeid:

”Vi hadde nettverksmøter her nede en gang i uka eller en gang hver fjortende dag. Husker nesten ikke helt på det. Og der ble det jo bestemt eller sagt at hun skulle være åpen. Og det fungerte jo bra det. For hvis du ikke er åpen på ting, så kommer du ikke noen vei videre. Hvis du skal holde på hemmeligheter. Selvfølgelig, jeg er jo ikke interessert i å vite alt som foregår, men det meste kan du jo si. Hvis du som misbruker skal få hjelp selv, så må du nok utlevere deg litt”.

De har erfaringer med å bli utestengte og å ikke kunne få bidra i sine barns liv i kritiske perioder;

”Vi måtte bare høre etter dem og være stille. That`s it. Vi hadde ikke noe vi skulle sagt”.

Samtidig gir de eksempler på at de plutselig får det fulle ansvaret for barna når de blir skrevet ut i fra et eller annet tiltak. Da kjenner de ikke til situasjonen barnet har vært i den siste tiden og mangler dermed kunnskap for å takle det ansvaret som tilfaller dem.

De opplever god læring ved å se hvordan TIUR arbeider med ungdommene i nettverksgruppen. Ved å se hvordan de arbeider med ungdommene i TIUR kan familien lære en bedre måte å forholde seg til ungdommens situasjon, sette grenser og å gi ungdommen ansvar for eget liv når de vil at familien skal stille opp;

”Før, sånn i familien, så hadde vi gjort en sånn ting uopppfordret. Men etter at han begynte her, så krever vi ting av han også da;” Okei, jeg skal være med på sosialkontoret, men da må du også være med da. Jeg kan være med deg, men da må du bli med for jeg orker ikke dra for deg liksom, du må møte opp og vise interesse”! Så vi lærer litt vi også. Sånn var det med alle sammen som var med. Vi hadde ulike fagfelt, ulike saker, ulike ting vi kunne være behjelpelig med. Men så var det hans ansvar å gjøre det. Sine ting”.

De får også bedre innsikt i og forståelse for ungdommens situasjon. Dermed får TIUR betydning for foreldrenes evne til å mestre egen hverdag i forhold til å ikke bli overbelastet og psykisk utmattet. En mor sier at det er hjelpen fra TIUR som gjør at hun kan fungere i jobben sin. Dette knytter de både til å fungere privat og til å mestre sin arbeidshverdag. De synes også det er viktig at taushetsplikten ikke er til hinder for at situasjonen til ungdommen blir synlig og entydig for alle parter og at dette er det beste for ungdommen;

”For de er jo rusavhengige. Dem sier jo en ting her og en annen ting der. Det er jo en sånn manipuleringsgreie for å få mest mulig ut av alle, og da er det jo greit at vi som står utenfor i gruppen prater litt sammen. Sånn at på en måte klarer vi å se at nå er det dét han driver med, for sånn er det jo.

Det er jo om å gjøre å lyve og bedra mest mulig, uten å bli tatt. Så det er jo det beste for han”.

Men foreldrene gir også uttrykk for at det kan være utfordrende å takle det de får vite om deres barns situasjon;

”Jeg fikk meg jo en på trynet. Det var mye som jeg... uten at jeg skal sette fingeren på spesielle ting, så fikk jeg noen aha - opplevelse. Det kom frem at hun har gjort det og det, politietterforskning... masse føringer som du ikke tenker om ungene dine. Som du ikke vil vite, har jeg lyst til å si”.

Foreldrene forteller også at TIUR har et fokus på belastninger ved situasjonen for foreldrene, og at de er en støtte til å hjelpe dem å takle de opplysninger som kommer frem om barna deres;

”Vi satt jo på de benkene her, og da satt vi rett ovenfor hverandre og det var sånn; ” ble du sjokkert nå mor”? For det visste ikke jeg. Og det var litt sånn:” Har du lyst på et lommeørkle”?

Det blir gitt uttrykk for at det kunne vært stilt litt mer krav, men at det er en vanskelig balanse. De opplever at det til tider blir veldig enkelt for ungdommen å sitte på møtene og legge planer og love ting, men så greier de ikke å følge planen, og så prøves det på nytt. Som den ene forelderen sier om den friheten som TIUR dermed gir ungdommene;

”Jeg synes det skulle vært litt mer tvang, det synes jeg. Men jeg skjønner jo det at det ikke er så enkelt også. Du kan jo ikke tvinge en person. Så jeg vet ikke jeg. Når du er over atten år så har du jo bestemmelsesrett over eget liv. Men at det skal settes noen grenser, det synes jeg. Hva skal jeg si; ”Hvis du ikke gjør sånn og sånn så får du ikke det”!

Krav kan også være godt for å tydeliggjøre at det er en vei videre. Det blir også sagt at det kan tolkes som manglende engasjement fra de ansatte, om de lar ting gå for langt. Dette kan ungdommen merke. Men de er også opptatt at dette er en vanskelig balansegang fordi ungdommen ikke vil takle for mange krav. Samtidig blir det sagt at hvis ungdommene ikke orker og er motiverte for å endre så mye så burde kanskje andre ungdommer som er motiverte heller få muligheten. Det er ungdommen selv som må bestemme seg for å kutte rusen til

slutt, for familien er det greit at det er ikke er krav om rusfrihet. Hvis ungdommen ikke er motivert må det være lov å gå;

”Det er jo bedre at dem får gå, ut i fra at TIUR jobber med den enkelte ungdommen og skal hjelpe den enkelte med å komme på fote. Og de skal hjelpe dem med praktiske ting. Da er det bedre at andre ungdommer som står og venter på tur får komme inn. Når de ser det ikke går, bør de får hjelp dem som venter på tur for å komme inn. Så er det bedre når man ser at det ikke går, så går det altså ikke. Så enkelt er det bare altså. Jeg skjønner det er forferdelig både for oss og for ungdommen som er med da, men jeg ser at det er mange som trenger hjelp og det er mange som vil ha hjelp. Pluss at han har jo ikke, jeg føler ikke at han har blitt sparket ut og skjøvet til side på grunn av det. For han har en stående avtale om at hvis han vil komme tilbake og ønsker det, så får han komme tilbake. Og selv om det har gått lang tid nå, så vet jeg at jeg ikke blir tatt imot noe annet enn godt hvis jeg ringer til kontaktpersonen og spør om ting eller lurere på ting. De er der selv om vi ikke bruker dem slik som vi har gjort”.

Flere burde jobbe som TIUR, sier pårørende. De synes det er for stor avstand mellom den forståelsen for problematikken og arbeidsmåten som eksisterer i TIUR og andre tiltak. Dette gjør at man ikke får et liknende samarbeid med andre tiltak som ungdommen kommer inn i og at dette virker negativt. Det kan være avrusning eller annen behandling, der de plutselig blir stående utenfor igjen og ungdommen blir frarøvet sine støttespillere.

Det blir gitt uttrykk for ønske om avrusning og kollektiv basert på samme tankegang som i TIUR. Dette handler om forståelsen for at ting må skje raskt, god tilgjengelighet og et individtilpasset tilbud. Mange av ungdommene ønsker ikke å ta i mot hjelp og derfor blir det oppsøkende arbeidet TIUR gjør viktig;

”Vi prøvde jo gjennom fastlegen til PUT, for det tenkte jeg kanskje måtte være aktuelt. Men hun møtte jo ikke opp. Det var lang venteliste og hun datt ut av ventelista. Du må jo hente dem. Hvis du ordner time til dem så møter dem ikke opp. Hun var ikke i det sporet at hun ville hjelpes heller. Ingen form for konsekvensanalyse i det hele tatt”.

Det nytter ikke å skulle til avrusning og måtte tilpasse seg institusjonen i for stor grad, da blir det for tøft. Det nytter heller ikke å måtte gå og vente på hjelp, noen å snakke med eller å komme seg i gang med en aktivitet når russet blir for stort, da stikker disse ungdommene fra institusjonen.

4.3. Samarbeidspartneres synspunkter:

Det er samarbeidspartnere fra fire ulike enheter som har deltatt i undersøkelsen, og kommet med sine synspunkter vedrørende målgruppen for TIUR og hvordan de ansatte arbeider. Noe flere informanter trekker frem, er at de opplever det er viktig for ungdommene at de føler noen bryr seg og at de blir sett. De synes derfor at det er viktig med noen som har tid til å følge opp ungdommer på denne måten, og som dermed kan skape en tett relasjon til disse ungdommene;

”Det at de setter ungdommene i fokus for hvert møte, i de stormøtene de har med familie, medarbeidere eller hvem det nå er. At ungdommene får velge; ”hva er det jeg er opptatt av nå?” Den biten er veldig viktig tror jeg”.

Og

”Da TIUR ble startet, så var det for å fange opp ungdommer som drifter rundt og som ruser seg mye, som ikke holder avtaler og som er veldig unge også. Det er viktig å få tak i disse ungdommene og se hva vi kan gjøre, og forsøke å stoppe dem i den rusutviklingen de har da. Den biten er viktig. Og skal du gjøre et slikt arbeide så må du intensivere altså, det nytter ikke å ha møte en gang hver måned eller en gang annenhver uke. Det går ikke. For da får du ikke linken til det”.

Den tette relasjonen er også viktig for endringsarbeidet de utfører i TIUR. Ungdommene har ofte få personer å forholde seg til som ikke er tilknyttet rusmiljøet, og de ansatte kan fungere som rollemodeller;

”Dette med at det er noen som ser dem. Selv om de har bodd i familier så er det ikke sikkert at de har blitt sett for det. Og så dette med at det er noen som er stabile og ikke tilhører rusmiljøet, det tror jeg er veldig viktig. For å komme deg ut av et rusmiljø tror jeg du er nødt til å ha noen som står der og sier at det finnes noe annet. Det er ikke bare rus, det finnes noe annet der ute også. Å se det og bli påminnet om det på nytt og på nytt”.

Det forebyggende arbeidet blant så unge hardt belastede rusmisbrukere er viktig. De setter dette i sammenheng med hva det kan bety av risiko for disse menneskene å fortsette på en ruskarriere. På spørsmål om det handler om liv og

død for denne gruppen er det flere som tar opp dette med at disse er en høyrisikogruppe;

”Ja, det handler det jo alltid om til denne gruppen her, det tenker jeg jo. Å holde dem i live mens man jobber med endringsarbeid”.

De nevner også det samfunnsøkonomiske perspektivet i forebyggende arbeid. Det koster samfunnet enorme summer å ha rusmisbrukere, så hvis man setter inn støtet for å forhindre en eventuell ruskarriere blant ungdommene er det masse menneskelige og økonomiske ressurser å spare.

Samarbeidspartnere forteller at nettverksarbeidet styrker ungdommens ressurser, og det blir vanskeligere å manipulere. Dermed får man benyttet ressursene i nettverket på en best mulig måte og det hindrer at ungdommene kan løpe mellom de ulike delene. Det private nettverket er der også når det offentlige faller bort, og dermed står ungdommen bedre rustet til å klare seg videre.

Det blir også tatt opp at det ligger omsorg i å sette noen grenser. De synes TIUR skulle ha vært mer tydelige i forhold til inntak, målsettinger og utskrivning. Ungdommen må skjønne at de er med i TIUR for at det skal skje noen endring;

”Dette med å gi dem et tilbud hvor du må gjøre endringer, for det er jo snakk om endringsfokus her. Så må du faktisk gjøre det. Da må du være innstilt på det ellers så går plassen faktisk til noen andre altså”.

Og

”TIUR tar hele tiden utgangspunkt i ungdommens ønsker og behov, og jobber veldig målrettet for det som ungdommen ønsker og som ungdommen vil. Det synes jeg. De viser på møter at det alltid er ungdommens perspektiv dem har med seg inn, og det gjør at de blir veldig... at de av og til glemmer voksenverden. Det er jo noen ganger at ungdommen har ramlet utenfor og ikke tatt noen gode valg”.

Og

”Jeg synes de overstrekker strikken i forhold til dette føler jeg. At de voksne kan si; ”Vet du, nå har du fått prøvd og dette gikk ikke altså. Det

gikk enda dårligere med deg”. Så nå burde vi sette ned foten og vi voksne må si at vi setter inn de tiltakene vi tror faktisk er best for livet deres i fremtiden”.

Det er greit at det ikke er så store krav, men det må samtidig være noen klare målsettinger å jobbe i mot. Dette gjør det jo også tydeligere for ungdommen hvorfor de er med og hva som skal til for å være med. Er de ikke motiverte i det hele tatt så må de heller bare gå enn at man legger masse ressurser i å jobbe med noen som ikke vil ha endring;

”Det jeg er opptatt av, det er dette med tidsbruken. Hvor langt skal det gå altså, eller hvor lenge? Det å bli sittende med en ungdom i et år, kanskje et og et halvt, før det kommer andre inn og de skal rullere. Det blir ikke nok flyt i brukermassen. Der er svakheten til TIUR”.

Og

”Kanskje man ikke kan gjøre alt klart på forhånd, men man må i alle fall gjøre gode evalueringer underveis. Hjelper det eller hjelper det ikke”?

Det er veldig viktig at TIUR er der når noe skjer i ungdommenes liv. Dette er noe både ungdommene, familien og samarbeidspartnere er enige om. Samarbeidspartnere i det offentlige hjelpesystemet ser at de ikke greier å være der når det skjer noe i ungdommens liv, selv om dette er viktig for å få til endring. Derfor synes de det er bra at TIUR er tilgjengelig og også klarer å sette i gang tiltak når ungdommene er motiverte eller bistå dem i vanskelige situasjoner;

”Det er jo dette med tilgjengeligheten deres da, det tror jeg er veldig viktig. Det at de er tilgjengelige når folk er i kriser, ruser seg og flyr rundt og ikke greier å forholde seg til oss som er på telefonen mellom åtte og halv fire. Men de er der hele tiden. For kriser oppstår gjerne på kveld, natt og helg”.

I de fleste tilfeller er det bra at familien blir involvert, selv om dette ikke passer alle. I de familier hvor pårørende kan utgjøre en positiv ressurs for endring er dette bra. Men det finnes eksempler der familien er med på å representere en

dårlig livsførsel, omsorgssvikt og negative handlingsmønstre. Da kan det være bedre å lete etter andre å involvere i nettverksgruppen;

”Slik jeg har forstått det ut i fra TIUR sitt perspektiv, så er familie en familie og det er den du har og må forholde deg til. Kanskje på sikt, men kanskje ikke når du har følelser du holder på å jobbe deg i gjennom. Da kan du kanskje slippe å ha et forhold til familien”.

Og

”Jeg har forstått det slik at det er et av hovedmålene til TIUR å etablere og reetablere kontakt med familien uansett hvem dem er og hva som har skjedd i den familien”.

Samarbeidspartnere uttrykker at TIUR er veldig gode på å se hvor ungdommen står og å hjelpe dem til å finne ut hvor det er de vil. Dette blir nærmest beskrevet som en ekspertkunnskap TIUR har. De kan gå inn ungdommens situasjon, og gjennom et nært samarbeid med ungdommen få kjennskap til ungdommens livssituasjon, referanseramme, evner og ønsker for fremtiden. Dette blir beskrevet som noe som er nyttig også for andre deler av systemet som arbeider med ungdommen.

Det blir også nevnt at TIUR kanskje jobber med en for tung gruppe. I alle fall når det gjelder å få resultater med den metoden og den mengden ressurser de bruker. Informantene uttrykker bekymring for at det i enkelte tilfeller er så belastende ungdommer at de ikke greier å dra nytte av det tilbudet TIUR gir. Det at TIUR jobber for å styrke ungdommene ved å trekke inn privat og offentlig nettverk og sette i gang en plan for endring for ungdommen, trenger ikke å fungere. Hvis ungdommen er så ruset at visjonen om et annet liv ikke er tilstede blir dette vanskelig. Ungdommen kan legge planer uten å være helt med, men tilstedeværelse er en forutsetning for at arbeidet skal gi noen resultater. Ellers blir TIUR kun et tilskudd i en rushverdag, uten at det fører frem til noe. Dette kan ha en verdi i seg selv, men det bør da ikke legges så mye jobb i planlegging og endringsarbeid.

5. Erfaringer i TIUR i lys av målsettingene

5.1. Å forhindre dødsfall

Hvis vi går tilbake til utgangspunktet for TIUR-prosjektet, var det en viktig målsetting å forhindre dødsfall i prosjektets målgruppe. To av de 22 ungdommene som har deltatt i prosjektet er døde, begge av overdose, men under forskjellige omstendigheter. En døde etter at han hadde avsluttet sitt samarbeid med TIUR og var etablert på en annen kant av landet med bolig, jobb og kjæreste. Den andre hadde fremdeles kontakt med TIUR, men hadde vært gjennom avrusning og hadde påbegynt et langvarig opphold på en institusjon for rusbehandling, da han ble funnet død kort etter at han rømte fra institusjonen. Han hadde telefonkontakt med TIUR etter at han rømte, og ut fra hans informasjon så han på situasjonen som en kortvarig "sprekk". Han uttrykte ønske om å dra tilbake til behandlingen, noe som tyder på at overdosen ikke var tilsiktet. De ansatte har inntrykk av at det er en særlig sårbar periode i rusbehandlingen etter avrusning. Det kan ha sammenheng med at kroppen er tom for tilførte sentralstimulerende midler, men ennå ikke er kommet i gang med selv å produsere de naturlige virkestoffene. Dette fører til nedstemthet og rastløshet og gjør ungdommene mer sårbare. TIUR avslutter derfor ikke kontakten selv om ungdommene starter i rusbehandling.

Datamaterialet viser at redselen for dødsfall på grunn av overdose oppleves som en nærliggende trussel både for ungdommene selv og deres nære pårørende. De ansatte oppleves som en buffer, noe som demper frykten da både ungdommene og familien vet at det er noen der som holder tilsyn med ungdommene. Den åpne måten de ansatte i TIUR jobber på har effekt ved at de får tettere kontakt med ungdommene, det er noen som har en åpen linje til dem, og da er det mulig å følge med i det som skjer. TIUR er åpne i mot ungdommene og familiene og gir dem innsikt i arbeidet og litt av deres private liv, så det blir en gjensidighet i forholdet mellom dem.

De ansatte forteller også om flere tilfeller hvor de har bidratt til å ta i bruk tvangsmulighetene i lovverket for å få ungdommer inn på nye spor. Dette må sees i sammenheng med brukergruppen som tas inn i TIUR og hva som var målsettingen med å sette i gang tiltaket. Det å ta vare på ungdommenes liv og helse og å unngå dødsfall ble betraktet som et av hovedmålene. TIUR er et tiltak rettet mot en svært belastet gruppe og det er derfor ikke overraskende at tvang må tas i bruk i flere tilfeller.

Pårørende har erfart kontrastene til andre enheter i hjelpesystemet, og noen etterlyser avrusning og kollektivtilbud som jobber mer i tråd med TIUR sine prinsipper. Dette aktualiserer problemet med at denne gruppen unge, belastede

rusbrukere faktisk ikke har noe annet hjelpetilbud som passer for dem. TIUR - prosjektet viser at det er mulig å skape hjelp også for denne gruppen, og det er viktig å følge dette opp med forsøk som kan gi bredere tilbud.

5.2. Utforming av hjelp i samarbeid med brukere og pårørende

De TIUR - ansatte har lyktes svært godt med å etablere kontakt og komme i posisjon for å hjelpe ungdom i målgruppa. De har utnyttet det handlingsrommet de har fått av sin overordnede til å lage en fleksibel arbeidsordning som kan tilpasses de behov ungdommene og deres pårørende har i ulike situasjoner. Flexibiliteten består av flere elementer: De ansatte er tilgjengelige på mobil hele døgnet, men de vurderer alvorlighetsgraden av hver henvendelse og avgjør hva de skal gjøre i hvert enkelt tilfelle. Noen ganger kan spørsmål avklares der og da pr. telefon, andre ganger gjøres det avtale om oppfølging neste dag, men hvis det er oppstått en krise som krever aktiv handling straks, kan det resultere i intens jobbing som strekker seg over dager eller uker. Andre perioder er rolige, så intensiteten i arbeidet varierer. De ansatte er tilgjengelige også for familien og pårørende gir selv uttrykk for at det letter dem for bekymringer de ellers ville ha hatt. De påpeker at arbeidsmåten i TIUR gir dem innsikt i ungdommens liv og at de lærer seg bedre måter å håndtere mye av det som følger med ungdommenes rusproblem.

Arbeidet er i begrenset grad knyttet til de ansattes kontorplass, møter kan like gjerne foregå på ungdommens arena som kafeer, bowlinghall eller at de blir med ungdommene på møter sammen med andre instanser. Ungdommene gir uttrykk for at det er positivt å bli kjent med de ansatte, og det vurderes som et viktig grunnlag for at de skal kunne få reell innflytelse på utformingen av hjelpen.

De ansatte strekker seg langt for at ungdommene skal få prøve ut sine egne forslag til løsninger, og begrunner det med at det ligger mye motivasjon og læring i å prøve og feile. Både ansatte og ungdommene knytter dette til ansvar for eget liv og det å stå på for sin egen del, ikke for å tilfredsstille ytre institusjonelle krav. Dette er også en viktig del av deres faglige plattform i LØFT og Wraparound, hvor det at mennesker er eksperter på eget liv står sentralt. Noen pårørende og fagpersoner i andre enheter reiser spørsmål om de strekker seg for langt, kanskje burde de jobbet mer med å diskutere realismen i ungdommenes forslag slik at planene kunne justeres. Det ville øke mulighetene for å velge løsninger som lykkes, og det kan være mer oppbyggelig enn erfaringer med mislykkede forsøk. Også ansatte opplever frustrasjon over at det kan gå lang tid med lite fremskritt, men vektlegger å vise ungdommene at de får innflytelse og ansvar.

Både ansatte og samarbeidspartnere diskuterer klare planer for arbeidet. Det blir diskutert at det skulle ha vært klare kriterier ved inntak og en form for midlertidig utskrivelse i de perioder hvor ungdommen ikke er motivert for å jobbe med TIUR. Samtidig er de ansatte veldig bevisste på problemstillingen med at ungdommen kanskje ikke greier å se noe utenfor rusen. TIUR skulle jobbe med å motivere ungdommen til å ta i mot hjelp og da er det vanskelig å skulle skrive dem ut. Det kan være krevende å finne den rette balansen, og dette er knyttet til at ungdommene ikke har greid å nyttiggjøre seg andre tilbud. Det kommer også frem under intervjuene med ungdommene at det er perioder hvor rusen styrer alt og at de ikke greier å se noe utenfor. Samtidig sier foreldre og samarbeidspartnere at TIUR greier å bli en lenke til en mer edruelig verden og representerer noe annet enn det bekjente i rusmiljøet gjør for ungdommen. Det er likevel en utfordring å vite hvor mye de kan kreve før ungdommene glipper ut av tilbudet i TIUR.

Et annet tema som diskuteres er hvor tett man skal følge rusmisbrukere i deres rusadferd. TIUR hjelper ungdommene i deres rushverdag og ser at de i mange tilfeller er med på å gjøre rushverdagen enklere for ungdommen. Samtidig havner de i et etisk dilemma vedrørende hvorvidt det er greit å la så unge mennesker ruse seg som de gjør. Det kommer frem under intervjuene med ulike informanter at det eksisterer en tro på at rusen må bli tilstrekkelig ubehagelig før ungdommene slutter å ruse seg. Dermed kan det se ut som at TIUR blir stående i veien for at ungdommen kan få gjort denne ubehagelige erfaringen. Samtidig ser de ansatte at denne gruppen er så utsatt og flere av ungdommene er så ruset at de ikke kjenner sine egne behov lenger. Dette kommer også frem i intervju med familien. De erkjenner ikke ubehag eller de ser ikke noe utenom rushverdagen. Når målgruppen er ungdommer som er i høyrisiko i forhold til dødsfall på grunn av overdose, er det ikke overraskende at rusen styrer mye. De ansatte gir uttrykk for at det er vanskelig å skulle se ungdommene ha det mer ubehagelig eller være lengre nede, siden de på mange måter er så langt nede allerede.

De ansatte har lyktes godt med å etablere kontakt og samarbeid med pårørende. Deres ordning med å gjøre avtaler om utveksling av informasjon innenfor rammene av taushetsplikten vurderes som et godt grep. Det gjør at pårørende kan inkluderes i hjelpearbeidet uten at ungdommen sviktes og mister rettigheter. Dette krever en viss balansegang, men også ungdommene gir uttrykk for at det er greit å ha denne åpenheten, det sparer dem for strev med å tilsløre og skjule hvor vanskelig situasjonen deres faktisk er. Åpenhet er en forutsetning for å få med seg familien og nettverket slik de gjør, det er avgjørende for det tette samarbeidet. Samtidig byr åpenheten på utfordringer i forhold til hva sosialarbeideren må ta ansvar for i håndteringen av opplysninger om de ulike partene. Det samme gjelder håndteringen av opplysninger som spres mellom deltakerne i nettverksgruppen. Alle må skrive under taushetserklæring for å

delta, men det er en utfordring at flere personer er involverte og sitter inne med sensitive opplysninger. Samtidig er det verdt å se på hva disse personene uansett ville ha av kjennskap til ungdommens liv, og om det som skjer i TIUR mer setter rammer for håndtering av opplysninger enn å spre dem. Selv om det har vært noen få klager på håndtering av opplysningene, opplever de ansatte at det har gått veldig fint tatt i betraktning det samarbeidet de har fått til.

Hjelpen til ungdommen og samarbeidet med pårørende bidrar til å avlaste foreldre i ulik grad ut i fra omsorgstyngde. De som er mest alene om omsorgen opplever mest avlastning, og dette har blant annet betydning for at de greier å fortsette i jobben sin. Dette vil ha samfunnsmessig betydning i tillegg til den betydning det har for den enkelte og deres familie. Samtidig får familien bruke de ressursene den har og ønsker å bruke på ungdommen. Både foreldrene og ungdommene gir uttrykk for at TIUR er med på å styrke samspillet mellom dem slik at ressursene blir brukt på en mer konstruktiv måte.

Det kommer frem at foreldre opplever at de har lite samarbeid med andre instanser i rusomsorgen sammenlignet med TIUR. De har erfaringer med at ungdommene enten er i tiltak og at foreldrene blir holdt utestengt eller at de skrives ut og at foreldrene da får det fulle ansvaret. Da kan de heller ikke være forberedt på oppgaven når ungdommen plutselig dukker opp igjen. De har ingen informasjon om behandlingsopplegget ungdommen har vært igjennom eller hvilke erfaringer de har gjort. De står alene om ansvaret for en ungdom ekspertene har gitt opp å hjelpe. Dette oppleves som en frustrasjon for foreldrene og de savner at det er andre som jobber mer likt med tankegangen som eksisterer i TIUR.

5.3. Utprøving av arbeidsmetode (Wraparound)

De ansatte har skolert seg i Wraparound og har hatt stor nytte av sitt internasjonale nettverk.

De anvender metoden, og finner mange nyttige momenter der for å strukturere arbeidet med ungdommen. Den faglige forankringen gir dem også positive holdepunkter for arbeidet og motivasjon for å prøve ut nye ting. De tre ansatte jobber nært sammen og finner tid til jevnlig refleksjoner rundt det som skjer og hvordan det kan knyttes til faglig metodikk. Det oppleves faglig støttende at de har eksterne veiledere. I Ytrebygda-prosjektet (2005) opplevde de ansatte det som svært krevende å "stå i" arbeidet med belastede rusmisbrukere over tid, og påpeker nødvendigheten av teamarbeid og ekstern veiledning. TIUR-ansatte har ikke problematisert dette med å stå i arbeidet så mye. Det kan til dels skyldes den gjensidige støtten i teamarbeidet og den eksterne veiledningen. Men den faglige forankringen i en tydelig arbeidsmetode vurderes også som viktig, særlig

siden metoden vektlegger betydningen av å spille på lag med bruker og pårørende.

Wraparound – modellen åpner for bruk av beslektede tilnærminger, og samsvarer godt med det de ansatte har lært gjennom det teoretiske rammeverket i LØFT og annen sosialfaglig teori og praksis de har ervervet seg. Dette omfatter relasjonsarbeid med ungdom og foreldre og kunnskap om hvordan det offentlige hjelpeapparatet fungerer og hvilke kontaktpersoner de kan trekke med i nettverksarbeid omkring ungdommene. De anvender sin totale kompetanse og setter den inn i de rammer og fremgangsmåter for arbeidet som Wraparound – modellen tilsier. De bruker sin sosialfaglige kompetanse til å berike prosessen i Wraparound, ikke til å undergrave den. Dette samsvarer med intensjonen i denne modellen om å være en arbeidsmetode for å samle ressurser i det private og offentlige nettverket rundt brukerne og ut i fra brukernes ønsker og behov legge en plan for måloppnåelse.

Andre fagpersoner gir under intervju uttrykk for at brukergruppen kanskje har for stor problembelastning til at denne metoden kan utnyttes godt nok. Dette problematiseres også av de TIUR - ansatte. Metoden forutsetter at brukerne og deres familier skal være aktive partnere og foreta valg, men ungdom som er ruset er ikke alltid i stand til å huske hva han selv har vært med på å bestemme på fellesmøter og følger derfor ikke opp som forutsatt. Ungdommene er ikke alltid nok mentalt tilstede til å kjenne sine ønsker og behov og foreta valg for egen tilværelse. Wraparound bygger på en forutsetning om at man skal følge brukerens behov, men både ansatte og foreldre sier at ungdommen ikke er i stand til å vurdere sine behov. Brukerne selv sier at rusen kan styre alt i deres tilværelse. En annen ting er at dette omfatter en brukergruppe av unge mennesker som ikke har valgt å komme til TIUR fordi de ønsker en endring i sin tilværelse. De har blitt henviste dit fordi de ikke nyttigjorde seg andre hjelpetilbud, og mye av TIUR sin rolle består i å motivere dem til å bli klar for å ta i mot annen bistand. Selv sier de ansatte at de ikke kan være bare koordinatører, men at de må ha en mye mer aktivt oppfølgende hjelperolle.

En annen forutsetning er at man skal bygge på ressurser i private nettverk og lokalsamfunn som kan bestå etter at hjelperne i det offentlige reduserer sin innsats. De ansatte har lyktes et stykke på vei, både med å involvere andre familiemedlemmer enn bare foreldre, og ved å få huseiere til å samarbeide om forsterkede botilbud. En del av ungdommene tilhører imidlertid familier som over tid har hatt store belastninger, og hvor det er begrensede ressurser å aktivisere. Pårørende uttrykker stor tilfredshet over at deres ungdom får hjelp, og at de selv inkluderes og får en mer forutsigbar tilværelse, men det er viktig at det offentlige fortsetter sin innsats. Denne forskjellen i holdning kan også reflektere kulturforskjeller, siden metoden er utviklet i USA og Canada. Der er

det en viktig verdi at individet selv har 'control over life' med minst mulig inngripen fra offentlige myndigheter, mens vi i Norge vektlegger at vi har rett til hjelp fra det offentlige, ut fra verdier om at offentlige myndigheter representerer fellesskapets solidaritet med de svakt stilte i samfunnet.

5.4. Etablering av tverrfaglig samarbeid i hjelpeapparatet

De ansatte har greid å etablere team rundt ungdommene, med kombinasjon av privat og offentlig nettverk. Dette nettverket jobber tett sammen, men det forutsetter at de ansatte i TIUR jobber aktivt for å koordinere tjenestene og for å følge opp ungdommen slik at de greier å forholde seg til krav fra de ulike involverte parter. TIUR-ansatte er svært tilgjengelige både for det private og det offentlige nettverket og dermed kan de følge opp avtaler og videreformidle informasjon på en god måte. Samtidig er de offentlige personer med en viss myndighet når det gjelder å legge press på systemet hvis det er avgjørelser som det offentlige må ta. På denne måten greier de raskt å få jobbet fram tilbud til ungdommene når de er motivert for å gå inn i tiltak. Men det øvrige hjelpeapparatet er neppe blitt mer integrert eller mer åpent og tilgjengelig for denne brukergruppen. Dette kommer frem i samtaler både med ansatte, brukere, familien og samarbeidspartnere. Dette blir begrunnet ut i fra tidsmessige rammer, organisering av arbeidet, liten mulighet til fleksibilitet og det at ungdommene har en sammensatt situasjon med skiftende behov og ønsker for tilværelsen.

Det er de TIUR - ansatte som er drivkraften som får i gang og vedlikeholder det tverrfaglige samarbeidet. Uten TIUR kommer det frem at det fort vil rakne. Dette kan se ut til å være knyttet til den tette relasjonen de ansatte har til ungdommene og den gode kjennskapen de har til deres behov og ønsker. Samarbeid alene viser seg å ikke gi bedre adferds- eller helserelevante resultater. Hjelpeinnsatsen må ha en form av integrasjon i fordeling av ansvar og beslutninger for å lykkes. Integrasjon er definert som når foretak er kjent med hverandres målsettinger og oppgaver, og deler ansvar for beslutninger i et team hvor familien styrer prosessen og produserer en felles plan som møter mandatene i hele teamet og er eid av hele teamet. Med andre ord kan en si at Wraparound forutsetter en integrasjonsprosess heller enn en samarbeidsprosess, sett i lys av en slik definisjon (VanDenBerg i The resourceguide to wraparound). Ettersom de personene TIUR jobber med er unge voksne, vil styringen naturlig nok ligge mer hos dem som enkeltpersoner enn hos familien som helhet. Men det kan se ut som den tette relasjonen og motivasjonsarbeidet er med på å gi ungdommen styring og skape felles forståelse i samarbeidet. Dette er blant de involverte parter både i privat og offentlig nettverk, og fungerer så lenge

samarbeidet koordineres av TIUR. Men materialet tyder ikke på at de har greid å få i gang en integrasjonsprosess blant de samarbeidende partene.

5.5. Sosialarbeider i TIUR

Ut fra vår vurdering jobber de ansatte i TIUR systematisk i tråd med nyere arbeidsmetoder som bygger på teoretisk og forskningsbasert kunnskap innenfor det sosialfaglige feltet. De ansatte har selv i stor grad utformet sin faglige praksis innenfor prosjektet, og har vært villige til å stille seg kritisk til mange elementer som tas for gitt blant sosialarbeidere i mer tradisjonelle enheter i hjelpeapparatet. De har opplevd støtte og tillit hos ledelsen i sin organisatoriske enhet. Deres utprøving av nye alternativer bidrar til kunnskapsutvikling i faget, når deres erfaringer dokumenteres og åpnes for refleksjon og vurdering i forhold til hva som vil være god praksis for deres målgruppe.

Å jobbe så tett med ungdommene oppleves av de ansatte som en utfordring til det de kaller en tradisjonell sosialarbeidervirksomhet. De må ta i bruk sin totale kompetanse og kombinere erfaringer fra flere livsområder. Et kjennetegn ved deres faglige utforming av arbeidet er at det ikke er noe tydelig skille mellom hvem de er som privat og offentlig person. Dette krever at de ansatte hele tiden må definere grensene selv for hvor private de vil være og tydeliggjøre at de også er en offentlig ansatt med sine oppgaver og sin funksjon som en del av et offentlig system. For dem blir det et personlig anliggende å mestre dette da det ikke er tydelige strukturer på arbeidsplassen som markerer skillet mellom offentlig og privat person. Det er ikke rammer som kontorer, møtelister, vedtak og lignende som er med på å vise at de er offentlige personer.

Samtidig ønsker de ansatte at dette skillet ikke skal være så tydelig og de ønsker å være tilstede for ungdommene mer som private personer. Derfor har de også et større fokus på dette med hvem som passer til å jobbe sammen med hvem. Det som kanskje ville ha blitt definert som motstand hos brukeren i andre tjenester, er hos TIUR i stor grad blitt betegnet som dårlig kjemi. Derfor er de opptatt av at ungdommen og sosialarbeideren skal kjenne at de jobber godt sammen og fordeler ungdommer mellom seg også ut i fra personlige kjennetegn. Forholdet i mellom sosialarbeideren og ungdommen synes å være svært viktig, da mye av arbeidet som utføres er basert på et gjensidig tillits- og lojalitetsforhold mellom de ansatte og brukeren. På denne måten har både ansatte og bruker stor innsikt i og rådighet over hverandre på andre områder enn det man tradisjonelt kunne forvente.

5.6. Kan TIURs måte å arbeide på innpasses i andre enheter i det ordinære hjelpeapparatet?

Forsøket i TIUR viser at det er mulig for sosialarbeidere med erfaring fra arbeid i andre offentlige hjelpeinstanser å endre sine arbeidsmetoder i retning av økt tilgjengelighet og økt samarbeid med brukere og pårørende, under gitte betingelser. Deres leder har gitt dem stor frihet til selv å utforme sin arbeidsdag innenfor det tidsrom en kommunal arbeidsuke utgjør. Deres frie stilling som prosjektansatte gjør at de ikke trenger å forholde seg til de rammer andre kommunale enheter har, for eksempel når det gjelder hvor mange saker hver må ta unna i løpet av en dag, kjernetid på arbeidsplassen, tilstedeværelse på kontoret etc. Men det er lite sannsynlig at denne måten å arbeide på kan overføres til eksisterende enheter, uten at man endrer på strukturelle trekk ved organiseringen. Informanter i andre kommunale foretak fremhever at de ikke har mulighet til å jobbe så fleksibelt og så brukernært som TIUR gjør. De greier ikke å fange opp det som skjer i ungdommenes liv og være tilgjengelige når det er muligheter for å få til endring. De er en del av et byråkratisk system som har for stort tidspress og for mange saker å forholde seg til. Det betyr sannsynligvis at de har mange saker og andre brukere som vil prioriteres, fremfor en brukergruppe som er såpass arbeidskrevende å motivere for å delta i forandringsarbeid som de TIUR jobber med. Ungdommene selv har lite vellykkede erfaringer med sosialtjenesten: de må vente på time og de har for dårlig struktur på sin tilværelse til å greie å møte opp til avtalte timer, saksbehandlerne skifter og de har lite tillit til systemet. De ansatte i TIUR tror de ikke ville greie å være de eneste som jobbet fleksibelt innenfor et større arbeidsfelleskap som har andre arbeidsrutiner. De ville fort føle presset for å endre sin arbeidsmåte og bli mer lik de andre.

I Ytrebygda-prosjektet (2005) var de ansatte en del av sosialtjenesten. Rapporten viser at det var mulig å ha et slikt team som arbeidet med målgruppen belastede rusmisbrukere. Deres vektlegging av utfordringene med å "stå i" arbeidet og håndtere konflikt med brukerne tyder imidlertid på at en slik organisering er krevende for de ansatte. Men rapporten påpeker også fordeler, ved for eksempel at sosialkontoret som organisasjon dro nytte av erfaringene i prosjektet.

I følge vårt datamateriale synes ikke samarbeidspartnere i andre enheter det er aktuelt å endre sine arbeidsmåter til å bli mer lik det TIUR gjør. De er positive til at TIUR finnes som et supplement til det de selv kan gjøre. De ser positivt på det tillitsforholdet TIUR - ansatte greier å opparbeide til ungdom og pårørende, og erkjenner at det er viktig for å kunne jobbe med å øke ungdommenes motivasjon for å endre sin egen situasjon. Men de ser det som lite aktuelt å greie å endre sin del av organisasjonen for å kunne inkludere denne brukergruppen.

Vår hensikt med denne rapporten er å dokumentere det arbeidet som gjøres i TIUR, med håp om at det kan bidra til kunnskap som er nyttig i utformingen av det videre arbeidet med de mest belastede unge rusmisbrukerne. Vi har ikke foretatt en evaluering hvor hovedmålet er å komme med forslag om hvordan hjelpearbeidet for TIURs målgruppe bør organiseres i fremtiden. Spørsmålet har likevel vært berørt i de diskusjonene refleksjonsgruppen har ført med bakgrunn i datamaterialet som ligger til grunn for denne rapporten, og vi finner det rimelig å trekke frem noen hovedpunkter herfra. De tjenestene som skal kunne lykkes i å nå frem til og komme i posisjon for å arbeide med denne målgruppen, bør ha følgende egenskaper:

- Det bør være god tilgjengelighet og en fleksibel organisering med rom for å drive oppsøkende virksomhet
- Det må kunne gis individuelt tilpassede tilbud
- Man må kunne bygge opp nære relasjoner som varer over tid
- Det må legges vekt på å utforme hjelpen i samhandling med ungdom, familie, nettverk og instanser i og utenfor hjelpeapparatet

5.7. Konklusjon

Vi har lagt vekk på å dokumentere det sosialfaglige arbeidet i denne rapporten for å bidra til kunnskapsbygging i sosialt arbeid. Det er i tråd med en praktisk kunnskapstradisjon som Schön (1983) og Molander (1996) argumenterer for. De ser kunnskap som det kyndige praktikere gjør, noe som skapes og gjenskapes i deres praksis. Det er vanskelig å få tilgang til slik kunnskap, men refleksjon og diskusjon som setter ord på praktikerens erfaringer og refleksjoner, kan bidra til innsikt. Grundige beskrivelser av sosialfaglig praksis og refleksjoner knyttet til hva som er god praksis, kan bidra til å bygge en kunnskapsbase som inkluderer praksisdimensjonen. Her kan teori og praksis fungere som en sammenvevd helhet.

Vi vurderte TIUR-prosjektet som en god mulighet for å anvende denne innfallsvinkelen. De ansatte jobber systematisk og har en tydelig arbeidsmodell med prinsipper og verdier. De er valgt ut til å jobbe i prosjektet ut fra sin kompetanse, der både utdanning, erfaring og personlig egnethet ifølge ledelsen ble vurdert ved tilsetting. De er med andre ord kyndige praktikere. De jobber som et team hvor de jevnlig reflekterer og diskuterer sitt eget arbeid, og har dermed trening i å sette ord på mange sider ved sin praksis. De har ekstern veiledning hvor den faglige diskusjonen føres videre.

Innfallsvinkelen krevde en forskningsmessig tilnærming som kunne gi rike beskrivelser av den praktiske virksomheten, og synspunkter fra brukere,

pårørende og samarbeidspartnere i tillegg til de ansatte. Det har vi greid, ikke minst fordi TIUR og ledelsen ved Stavne har ønsket denne evalueringen og har bidratt aktivt til at vi fikk gjennomført den. Et viktig hjelpemiddel underveis har vært refleksjonsgruppen. I vår undersøkelse har den bidratt til både å reflektere over datamateriale og produsere supplerende data. Det har beriket og nyansert materialet, og fungert som kvalitetssikring både for faktiske opplysninger som tiltaket, arbeidsmåte, historikk etc., og for våre tolkninger av deres synspunkter.

I dokumentasjonen har vi lagt vekt på å være kritisk vurderende. Vi har beskrevet prinsippene i arbeidsmetoden LØFT og Wraparound, og plassert dem inn i sosialt arbeid som kunnskapsfelt hvor vi også knytter dem til et vitenskapsteoretisk ståsted. Dette gir grunnlag for å se hvordan praksisen i TIUR passer inn både i forhold til de metodiske prinsippene og som en del av kunnskapsfeltet. Avslutningsvis har vi en kritisk refleksjon over praksis i forhold til prosjektets sosialpolitiske målsettinger, metodenes prinsipp og verdier, og synspunkter fra brukere, pårørende og samarbeidspartnere.

Denne forskningstilnærmingen har krevd aktiv innsats over en periode på 9 måneder fra både forskere, praktikere og representanter fra ledelse og kommune, i tillegg til informanter som ble intervjuet. Det har resultert i en rapport som beskriver prosjektets innsats og resultat i forhold til dets målsettinger, men som også er et eksempel på praksisnær forskning. Sist, men ikke minst, representerer den en byggestein i sosialt arbeids kunnskapsbygging. Beskrivelsene og refleksjonene synliggjør kunnskap i handling, som kan overføres til lignende eller relevante situasjoner hvor andre sosialarbeider kan bygge videre. I denne tradisjonen ses ikke kunnskap som et ferdig produkt, men som elementer i en kunnskapingsprosess.

Referanser

- Berg, Berit, Molden, Thomas Hugaas og Skjefstad, Nina(2008): *"Godtatt som du er": evaluering av tilbudet til deltakere ved Stavne gård KF*, Trondheim: NTNU samfunnsforskning
- Berg, Insoo Kim og Scott D. Miller(1998): *RUSBEHANDLING – en løsningsfokuset tilnærming*, Oslo: Ad Notam Gyldendal AS
- Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas (1967): *The Social Construction of Reality: a Treatise in the Sociology of Knowledge*, Hammondswoth: Penguin
- Bjardveit, S., Kjærstad, T. (1996): *Kaos og kosmos: byggesteiner for individer og organisasjoner*, Oslo: Kolle Forlag
- Burr, Vivien (1995): *An Introduction to Social Constructionism*, London, Routledge
- Dennis, Karl W. og Lourie, Ira S. (2006): *Everything is normal until proven otherwise – A Book About Wraparound Services*, USA: Library of Congress, Cataloging-in-Publication Data
- De Shazer, Steve (1985): *Keys to Solution in Brief Therapy*, New York: Norton
- Epston, David og White, Michael (1992): *Experience, Contradiction, Narrative & Imagination: Selected Papers of David Epston & Michael White 1989 – 1991*, Adelaide, S. Aust: Dulwich Centre Publications
- Eriksen, Rita E.(2007): *Hverdagen som langtids sosialklient : mestring i et (bruker)medvirkningsperspektiv* , doktoravhandling ved NTNU, Trondheim : Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- Gergen, Kenneth J. (1997): *Virkelighet og relationer: tanker om sociale konstruksjoner*, oversatt av Henry Thomsen, København: Dansk psykologisk forlag

- Horverak, Sveinung ,Omre, Cecilie, Schjelderup, Liv E (2002): *Familieråds slag : demokrati og beslutninger i norsk barnevern*, Bergen: Fagbokforlaget
- Lee, J.A.B. (2001): *The Empowerment Approach to Social Work Practice – Building the Beloved Community*, New York : Columbia University Press
- Høilund, Peter og Juul, Søren (2005): *Anerkjendelse og dømmekraft: sosialt arbejde*, København: Reitzel
- Lov om sosiale tjenester, tvangsvedtak, 06.01.09,
<http://www.lovdatab.no/all/hl-19911213-081.html#4-3>
- Lundby, Geir (1998): *Historier og terapi: om narrativer, konstruksjoner og nyskriving av historier*, Oslo: Tano Aschehoug
- Malterud, Kirsti (2003): *Kvalitative metoder i medisinsk forskning – en innføring*, 2. utg., 2. opplag, Oslo: Universitetsforlaget
- Molander, Bengt (1996): *Kunnskap i handling*, Göteborg: Daidalos
- Parton, Nigel og O`Byrne, Patrick (2000): *Constructive Social Work: Towards a new Practice*, Houndmills, Basingstroke: Mcmillan
- Perlman, Helen Harris (1957): *Social Casework: A Problem Solving Process*, Chicago: University of Chicago Press
- Psykisk helsevernloven, vedtak om tvungent psykisk helsevern, 06.01.09,
<http://www.lovdatab.no/all/tl-19990702-062-003.html#3-3>
- Resource guide to Wraparound
<http://www.rtc.pdx.edu/NWI-book/index.shtml>
- Saleebey, Dennis (1997): *The Strengths Perspective in Social work Practice*, 2nd edition, New York: Longman
- Schön, Donald (1983): *The Reflective Practitioner: How professionals think in action*, USA: basic Books
- Slettebø, Tor (2000): *Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid*, Nordisk sosialt arbeid, s. 75 – 85, bind 20, nr. 2

Tronvoll, Inger Marii (1999): *Barn, foreldre og de gode hjelpere: en studie av brukermedvirkning mellom familier med funksjonshemmede barn og hjelpere på kommunalt nivå*, Dr. Polit avhandling, Norges tekniske naturvitenskapelige universitet, 1999, Trondheim: Norsk senter for barneforskning

Turner, F. (red.), (1996): *Social Work Treatment- Interlocking Theoretical Approaches*, 4th ed., New York: The Free Press

Underlid, Kjell (2005): *Fattigdommens psykologi: oppleving av fattigdom i det moderne Norge*, Oslo: Samlaget

Uggerhøj, L. (1995): *Hjælp eller afhængighed : en kvalitativ undersøgelse af samarbejde og kommunikation mellem truede familier og socialforvaltningen*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag